

Een Amerikaans record

De economie in de Verenigde Staten staat reeds geruime tijd in het teken van expansie. Onlangs kon „The New York Times” ¹⁾ een (reëel) record registreren: „(...) the economy yesterday established a record for peacetime in the duration of a period of expansion without recession. April was the 38th month of the current expansion, which began in March 1961. The former record was 37 months, in 1945-1948”. „Every sign indicates that the present situation has many more months to go, with both private and government economists convinced it will last throughout the rest of this year at least”.

De huidige expansiefase overtrof de beide voorgaande „up-swings” eveneens in groeivolume, nl. met een toename van het reëel b.n.p. met 16 pCt. in de eerste elf kwartalen tegenover een stijging van 12,5 pCt. in de „up-swing” gedurende 1958-1960 (9 kwartalen) en van 14,5 pCt. in de dertien kwartalen van de expansiefase 1954-1957. Van belang bij deze metingen „from the previous through” — in „Survey of Current Business” van januari jl. — is de geringere terugval (2 pCt.) tijdens de laatste recessie (1960-1961) t.o.v. die in 1957-1958 (4,5 pCt.) en 1953-1954 (3,5 pCt.). De toename met 3,8 pCt. in 1963 evenaarde vrijwel de groei in de E.E.G. en — naar een V.N.-schatting ²⁾ — in de Sowjet-Unie. Het verschil met de groeicijfers in de jaren vijftig (V.S.: ca. 3 — in de periode 1956-1961 slechts 2,3 —; E.E.G.: ca. 5½ en S.U.: ca. 7) is wel markant.

Voor het lopende jaar wordt een Amerikaanse groei van 5 pCt. (evenals voor die in de E.E.G.) verwacht. Dit optimisme wordt niet doorkruist geacht door het wat tragere expansietempo in het eerste kwartaal van 1964, gedurende welke de toename van het b.n.p. met \$ 8,5 mrd. iets geringer was dan die in het vierde kwartaal van 1963 (\$ 11 mrd.). Gewezen wordt daarbij op de complicatie van de winterseizoenfactor en op de niet verontrustende daling van investeringen in voorraden. Bovendien vertoonde het particuliere verbruik juist een snellere expansie, waarbij de forse belastingverlaging vermoedelijk een rol speelde.

Weliswaar nam in dit recente kwartaal de investeringsactiviteit vrijwel niet toe, doch dit lag reeds besloten in de ondernemersplannen, die evenwel voor het verdere verloop van 1964 op een krachtige investeringsstijging (12 pCt. in 1964, excl. landbouw) wijzen. Belangrijk is de stijging van de ondernemingswinsten; in 1963 met 10 pCt. (netto). Deze toename was mede mogelijk door de geringe stijging van het loonniveau; de arbeidskosten per eenheid produkt

in de verwerkende industrie bleven zelfs op het niveau van 1957-1959. Daarnaast bleef het prijsniveau eveneens vrij stabiel, o.m. samenhangend met de aanzienlijke „unused capacity”. De „consumer price index” steeg gedurende de eerste 34 maanden van de huidige expansiefase met slechts 1,2 pCt., de groothandelsprijsindex steeg zelfs in het geheel niet.

De industriële orderontvangsten in maart jl. bleven — vooral door een daling van defensie-orders — wat achter bij de verwachtingen, daarbij de industriële afzet nauwelijks overtreffend (\$ 36,72 t.o.v. \$ 36,37 mrd., voor seizoen gecorrigeerd; „N.Z.Z.” van 8 mei jl). Zo'n „evenwicht” — veelal actueel in 1963 — zou ongunstig zijn voor de expansie, wanneer de recente belastingverlaging (die voor 1964 op ruim \$ 7 mrd. neerkomt) zou zijn afgewezen. Over het perspectief voor 1964 schreef Heller kort vóór de parlementaire aanvaarding ³⁾: „The demands for automobiles and housing should continue at high levels in 1964 but they cannot be expected to provide fresh impetus to expansion. Nor is a substantial independent thrust likely to come from business investment or government purchases. Thus a favourable outlook for

¹⁾ Van 2/3 mei jl. ²⁾ Zie „E.-S.B.” van 29 april 11. ³⁾ Als voorzitter van de „Council of Economic Advisers” in het laatste jaarlijkse rapport voor het Congress.

TABEL I.

Changes in real gross national product in three postwar expansions ^{a)}

Component	Annual rate of change (pCt.)			Distribution of total change ¹⁾ (pCt.)		
	1954 to 1957	1958 to 1960	1961 to 1963	1954 to 1957	1958 to 1960	1961 to 1963
Total gross national product	4,1	5,3	5,4	100,0	100,0	100,0
Federal Government purchases	-3,3	-0,6	5,6	-10,9	-1,2	11,4
State and local govern. purch.	4,9	4,5	4,7	10,6	8,4	8,8
Residential construction	0,9	7,8	11,0	0,8	6,0	8,2
Business fixed investment ²⁾	5,3	4,1	6,8	13,3	7,4	11,1
Business inventory change	4)	4)	4)	10,1	17,2	12,0
Personal consumption expend.	4,6	4,9	4,1	70,5	60,5	48,9
Net exports	5)	5)	5)	5,7	1,9	-0,5

¹⁾ Based on data in 1963 prices. ²⁾ Preliminary estimates by Council of Economic Advisers. ³⁾ Includes producers' durable equipment and non-residential construction. ⁴⁾ Inapplicable because inventory changes were negative in the through quarters. ⁵⁾ Not shown because of small numbers on which changes would be based.

^{a)} Quarters: 1954 (II), 1957 (III); 1958 (I), 1960 (II); 1961 (I), 1963 (IV).
Bron: „The annual report of the Council of Economic Advisers.”

INHOUD

Een Amerikaans record.....	Blz. 439	Uitbreidingsplannen voor het hoger onderwijs in Engeland, door Drs. C. v. d. Panne	Blz. 452
De huidige spanningen in onze economie en hun invloed op onze export, door Sidney J. van den Berg	442	Ingezonden stuk: Bezinning op de verticale prijsbinding, door Mr. O. Leyendekkers met een naschrift van Dr. H. Hoelen	454
De plaats van de consumentenorganisaties in de Westerse landen (II), door de Nederlandse Studiecommissie voor Distributievraagstukken...	446	Geld- en kapitaalmarkt, door Dr. C. D. Jongman..	455
Europa-bladwijzer No. 25.....	449		

1964 is heavily dependent upon the passage and timing of the proposed tax reductions" (Deze verlaging beoogt mede een accentverschuiving van de expansie van de overheids- naar de particuliere sector).

Overigens was de belastingverlaging — die niet minder dan 8 maanden in de Congress-molen bleef — geen short-run tactiek, doch een element van de politiek op langere termijn, waarmede Kennedy de vicieuze cycli van hausse en recessie, ver beneden het full employment niveau, trachtte te doorbreken. „Die lange duur der bisheren Aufschwungsphase is zweifellos bereits ein Erfolg der neuen wirtschaftspolitischen Konzeption", aldus een bekend conjunctuurinstituut in Hamburg ⁴⁾.

Kenmerkend voor het beleid van het Kennedy-bewind is eveneens dat de overheidsuitgaven een belangrijke rol speelden in de huidige expansiefase. Het verschil met de negatieve percentages van deze categorie in de voorafgaande expansiefasen (zie tabel) is symptomatisch voor de beleidsverandering na de „budget balancers" van het Eisenhower regime. Vooruitlopend op een uitvoeriger behandeling volgt hier een korte karakteristiek ⁵⁾ van het overheidsbeleid in de Kennedy-periode: — „Government has steadily pursued fiscal and monetary policies designed to promote recovery, accelerate expansion, and encourage business and consumer confidence: in 1961, when the Administration's quick anti-recession program got recovery off to a flying start; in 1962, when, in sharp contrast to 1960 and 1957, rising Federal purchases, new tax incentives to investment, and continued credit ease lent a steadying hand to an economy whose advance was faltering; in 1963, when prospects of a timely tax cut buoyed a reassured and resurgent economy".

Een belangrijke motor in de expansie (sinds 1961) was en is de ontwikkeling in de bouwsector, zoals blijkt uit de post „residential construction" in de tabel. Daarentegen bleef het aandeel van de bedrijfsinvesteringen in vaste activa in het b.n.p. dicht bij het recessie-niveau van 9 pCt. De vraag naar duurzame consumptiegoederen nam krachtig toe; de produktie hiervan steeg met 4,5 tegenover een daling met 1,5 pCt. in de expansiefase 1957-1960. Het aandeel van de consumptieve uitgaven als geheel bleef echter tussen 92 en 93 pCt. van het „after-tax personal income", zoals sinds 1950 jaarlijks het geval was.

„Ondanks de expansie zijn er nog een aantal fundamen-

tele problemen, die door President Johnson als volgt kernachtig werden geformuleerd ⁶⁾: „We have not yet met this test. New high ground is not the summit. That still lies ahead. Our 1961-1963 advance — though impressive, sustained and non-inflationary — has not gone far enough and fast enough (. . .)". „The size of the job that lies ahead of us is measured by —

1. *Unemployment* — 5,5 percent of our labor force is still idle, even after a year-to-year advance of \$ 30 billion in our GNP. Taking into account the added workers who seek employment as jobs become more plentiful, we would need at least two million more jobs today just to get rid of stubborn excess unemployment.

2. *Productivity advance* — we need about two million new jobs each year to offset the labor-saving effects of rising output per worker.

3. *Labor-force growth* — more than a million added jobseekers enter the labor market each year — indeed we will soon need 75 million jobs.

4. *Unused capacity* — operating rates in manufacturing still average only 87 percent of capacity, against the 92-percent rate preferred by business managers.

5. *Wasting potential* — men, machines and materials that lie idle today could readily add about \$ 30 billion more to our \$ 600 billion GNP.

6. *The balance-of-payments deficit* — although sharply reduced by the determined steps announced in July ⁶⁾, the deficit is still with us. And gold outflows — though only half as large in 1963 as in 1962, and less than half as large in the three years 1961-1963 as in 1958-1960 — have not been eliminated.

Grote betekenis hecht de President eveneens aan „the war on poverty": „Americans today enjoy the highest standard of living in the history of mankind. But for nearly a fifth of our fellow citizens, this is a hollow achievement. They often live without hope below minimum standards of decency" ⁷⁾.

Vanzelfsprekend is er een zekere samenhang tussen de armoede en het hardnekkig hoge werkloosheidspercentage (in het eerste kwartaal van dit jaar nog 5,4). De deskundige meningen lopen echter uiteen over het structurele karakter (o.m. door de automatisering) van de werkloosheid. Een behandeling hiervan zou een volgend artikel eisen; hier zij nog opgemerkt dat het duidelijk is dat het vraagstuk verscherpt wordt door de grote aanwas van de beroepsbevolking, waarbij de omvangrijke „verborgen werk-

⁴⁾ In „Konjunktur von Morgen", van 8 mei jl. ⁵⁾ In het „Economic Report of the President" aan het Congress van januari 1964. ⁶⁾ Zie Dr. C. D. Jongman in „E.-S.B." van 31 juli 1963. ⁷⁾ Zie ook „The other America" in „E.-S.B." van 25 januari 11.

TABEL 2.

	Personenauto's a)		Bedrijfs- auto's a)	Radio-ontvangst- toest. b)		Televisie- ontvangsttoest. b)		Telefoon- toest. (1961)		Koelkasten (1961)	Badkamers	
	1.000	per 1000 inw.		1.000'	1.000	per 1.000 inw.	1.000	per 1.000 inw.	1.000		per 1.000 inw.	per 100 elektr.- verbruikers
Verenigde Staten	63.200	344	12.680	175.000	936	58.175	311	77.425	421	98,3	83,4	1960
E.E.G.	15.338	89	3.304	41.869	242	16.600	96	18.186	105			
Frankrijk	6.158	133	1.723	10.350	221	3.427	73	4.649	101	32,9	28,0	1962
België	847	92	185	2.778	299	1.018	110	1.205	131	27,9	7,1	1947
Luxemburg	42	131	9	105	328	(16)	(50)	58	183		45,7	1960
Nederland	660	56	182	3.040	256	1.287	108	1.740	150	15	30,3	1956
W.-Duitsland	5.187	95	706	16.696	302	7.213	131	6.509 e)	116	47	49,1	1960
Italië	2.444	49	499	8.900	176	3.639	72	4.025	81		10,7	1951
E.V.A.	9.292	103	2.328	25.668	284	15.707	173	16.149	179			
Ver. Koninkrijk	6.036	114	1.643	15.580	260	12.231	230	8.544	161	28,4 d)	62,4	1951
Zweden	1.305	173	134	2.845 c)	378	1.639	217	2.761	367	69	61,0	1960
Zwitserland	584	106	69	1.540	280	274	49	1.762	320		69,1	1950
U.S.S.R.	730	3	3.550	60.000	270	7.000	32					
Wereld	103.630	3	31.170	416.210	133	128.050	41	150.000	49			

a) Per 1 januari 1962; b) eind 1962. De getallen zijn niet homogeen (al dan niet incl. radio-distributie-aansluiting) en niet steeds exact; c) 1961; d) Van het totaal aantal woningen; e) Incl. W.-Berlijn.

Bron: „Basisstatistieken van de Gemeenschap", 4e. (E.E.G.-)uitgave; uitgez. de gegevens over koelkasten („Economic Survey of Europe 1963" van de E.C.E. (V.N.).

loosheid" eveneens een rol speelt.

Door het perspectief van een voortgezette expansie en daarmee van een wel langzame doch gestage daling van het werkloosheidspercentage, constateerde de correspondent van „The Economist” (25 april jl.): „public concern about unemployment in America is not acute”. „(...) the prevailing, and understandable, concern about the American economy is (...) about the possibility of inflation”. De correspondent meent dat door deze vrees het uitblijven van een stormachtige hausse met opluchting wordt waargenomen. Van overheidswege wijst men erop dat bij de benuttingsgraad van slechts ca. 90 pCt. van de industriële capaciteit en bij de omvangrijke werkloosheid er geen aanleiding is voor inflatie.

Conjunctuurspecialisten in bedrijfskringen zijn echter sceptisch gestemd tegenover deze argumentatie, waarbij zij op ongunstige ervaringen kunnen wijzen⁸⁾. Zij wijzen voorts op het kostenverhogend effect van de schaarste aan geschoolde arbeidskrachten en van het in bedrijf stellen van verouderde produktie-installatie en voorts op het gevaar van de goedkoop geld politiek. Het meeste gevaar vreest men van de komende loononderhandelingen. Inmiddels roept President Johnson de ondernemers veel-

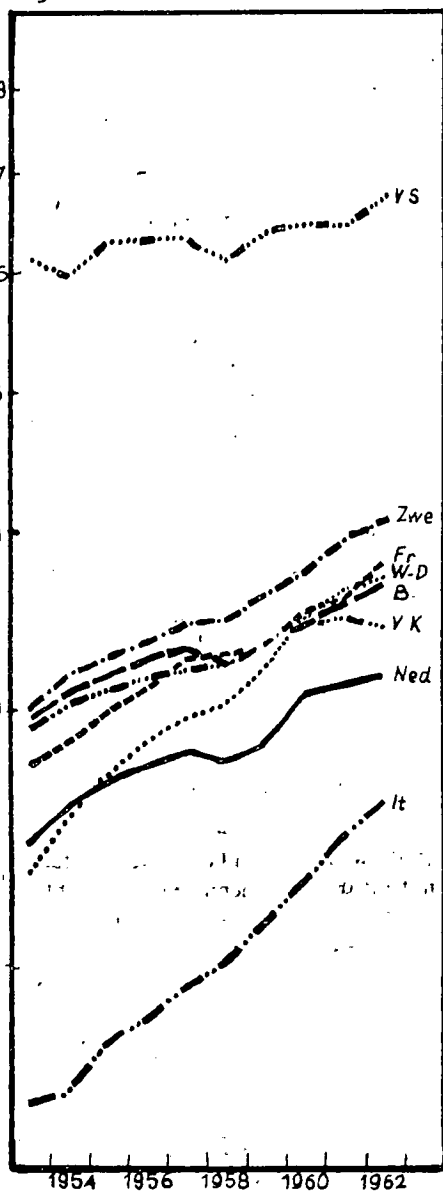
vuldig op tot het beoefenen van „price restraint”. Hierbij wordt hij gesteund door „an immense reservoir of goodwill in the business community”, „it stems from the feeling that Mr. Johnson is a successful businessman himself”, meent de correspondent van „The Financial Times” (6 mei jl.).

Intussen kan de belangrijke vraag worden gesteld of de huidige expansiefase de aanvang is van een nieuw tijdvak van een decennium (of langer) in de Amerikaanse economie na de relatieve stagnatie in de jaren vijftig. Het overheidsorgaan „Survey of Current Business” van januari jl. achtte de huidige expansiefase nog te kort voor definitieve conclusies over de fundamentele groeitrend. Een onderzoek naar essentiële oorzaken van de relatieve stagnatie zou evenwel — in een volgend artikel — iets over de mogelijke toekomst kunnen leren.

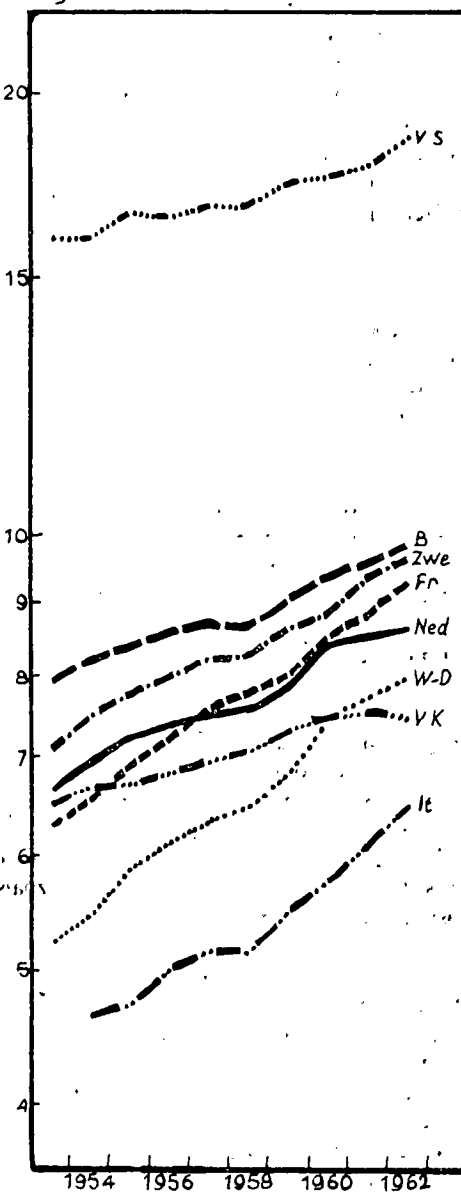
Tot slot van dit artikel wordt gewezen op de grafiek en tabel 2, waarin duidelijk de topositie — met grote voor-sprong — van het welvaartsniveau in de Verenigde Staten

Bruto nationaal product Koopkracht pariteiten en prijzen van 1954

Per hoofd van de totale bevolking
1000 gld

Per hoofd van de werkende bevolking
1000 gld

Bron: Centraal Economisch Plan 1964, blz. 27.

naar voren komt. Na de jarenlange associatie van dat land in de publiciteit met een laag economisch groeivolume, grote werkloosheid, chronische betalingsbalans tekorten — en sinds enige tijd de campagne tegen de armoede — kan dat nuttig zijn. Het inkomen per hoofd van de bevolking bedraagt in de Verenigde Staten meer dan het dubbele van dat in ons land. Frankrijk slaat in de grafiek geen slecht figuur doch zonder de uitstraling van „grandeur” van een imposante economische superioriteit. Bij een confrontatie van het aantal personenauto's per 1.000 inwoners moeten we nog bedenken dat het Nederlandse getal van 56 (tegenover het Amerikaanse van 344) voor een aanzienlijke gedeelte Europa's „vuilnisbelt” registreert.

M. H.

⁸⁾ „Samenvattend kunnen we concluderen dat de economische situatie van de V.S. in de periode 1947-1958 gekenmerkt werd door inflatie, gepaard gaande aan aanzienlijke werkloosheid”, aldus Dr. A. A. J. Smulders in zijn dissertatie „Pressiegroepen en inflatie in de Verenigde Staten” ('s-Hertogenbosch 1964).

Het beslag, dat thans op het produktie-apparaat van ons land wordt gelegd door de grote binnenlandse vraag, mag niet tot de conclusie leiden dat er thans voor Nederland minder aanleiding zou bestaan zijn export te bevorderen. Structureel blijft de export en daarmee de exportbevordering in een land als het onze van het allergrootste belang. Onze economische structuur zal zich steeds meer richten naar bedrijfstakken met een hoge kapitaalquote en een hoge arbeidsproduktiviteit, naarmate de kunstmatige elementen van goedkoopte door loonbeheersing en prijsbeheersing niet meer te handhaven zullen zijn. Wij zullen onze positie van goedkoopte-eiland pas kunnen opgeven als onze economische structuur definitief is ontwikkeld tot die van een modern, hoog ontwikkeld land. Deze ontwikkeling zal ook leiden tot een wijziging van ons exportpatroon. De noodzakelijke uitbreiding van onze industriële export eist een uiterste inspanning om de kwaliteit en vormgeving van onze produkten op internationaal niveau te brengen. Een open en liberaal invoerregime is gewenst, vooral tegenover de ontwikkelingslanden, maar ook ten opzichte van de landen achter de „ijzers en bamboe gordijnen”. De exportbevordering zal moeten worden gesteund door een hulpverleningspolitiek, die niet terugschrikt voor bilaterale banden tussen Nederland en de hulpontvangende landen.

De huidige spanningen in onze economie en hun invloed op onze export

Indien wij niet wensen, dat explosies, zoals wij die in het afgelopen najaar hebben ondervonden, zich herhalen, dan moet aan de overspanning in onze economie een einde komen. Dit betekent, dat of onze produktie belangrijk moet worden vergroot of de vraag naar onze produkten moet worden verminderd. Produktievergroting kan plaatsvinden door uitbreiding van het produktie-apparaat, een operatie op lange termijn, die regelmatig voortgaat; doch men kan ook trachten door het aantrekken van buitenlandse arbeidskrachten de spanning te verminderen. Helaas zijn wij daarmee te laat gekomen en wat wij thans nog kunnen krijgen, is weinig of van een nationaliteit die de aanpassing moeilijk maakt. Dit betekent dus, dat een snelle vergroting van onze produktiecapaciteit uitgesloten moet worden geacht. Dus kan ons doel alleen maar zijn het bereiken van ontspanning door vermindering van vraag.

De vraag naar onze produkten komt uit binnen- en buitenland. Een directe afremming van de binnenlandse vraag is hoogst onwaarschijnlijk, wanneer door grote loonsverhogingen f. 5 mrd. bruto extra in het binnenland in omloop komen. Nu wordt dit bruto bedrag wel verminderd door prijsverhogingen en extra belastingen, maar er blijft toch netto méér over dan vroeger, zodat de binnenlandse vraag stellig niet vermindert.

Met de buitenlandse vraag is dit iets anders. Hier kan men verwachten, dat de hogere kostprijzen in Nederland remmend op de export zullen werken en bovendien is er bij verdere verhoging van de binnenlandse vraag minder produktiecapaciteit voor de export beschikbaar. Toch is dit een overweging en een doelstelling op korte termijn en de conclusie, dat het er voor Nederland thans minder toe doet zijn export te bevorderen, is bepaald onjuist. Hoe onjuist, kan reeds blijken als wij letten op de alarmsignalen van het Centraal Planbureau dat, uitgaande van de nieuwe loon- en prijssituatie in ons land voor 1964, een achteruitgang van onze betalingsbalans met f. 1 mrd. becijfert en tevens voorziet, dat in 1965 een belangrijke ontspanning op de arbeidsmarkt zal optreden. Met andere woorden:

een poging een sprong te maken in onze economische ontwikkeling, aangevuurd door de welvaartsdroom waarin wij leven, straft zichzelf onmiddellijk af en drukt ons met de neus op het feit, dat onze economische structuur toch minder mogelijkheden biedt dan wij dachten en dat daarin met name onze betalingsbalans een uitermate gevoelig element is. Structureel blijven de export en exportvergroting in een land als het onze, met zijn steeds groeiende bevolking en met zijn sterke oriëntatie op importen, van het allergrootste belang.

In 1962 bedroeg het netto nationaal inkomen tegen marktprijzen f. 42,7 mrd. De export beliep ca. f. 16,6 mrd. (+ 40 pCt.) en de import overtrof de export met ca. f. 1,2 mrd. Dit betalingstekort op het goederenvervoer werd meer dan gedekt door de inkomsten uit dienstverlening, welke in dat jaar f. 1,8 mrd. opbrachten.

Deze enkele cijfers zijn nodig en tevens voldoende om te laten zien welk een enorme betekenis de export voor Nederland heeft, echter niet alleen de export van goederen, maar ook die van diensten, waaronder vooral de vervoersdiensten (K.L.M., zeevaart, Rijnvaart, wegvervoer).

Zal Nederland in de komende jaren voldoende markten in het buitenland vinden om zijn produkten kwijt te raken en aan de export die uitbreiding te geven die nodig is om onze welvaart te verhogen en onze groeiende bevolking werk te geven? Waar zullen de markten zijn te vinden en welke produkten zullen wij het best kunnen verkopen?

Allerlei problemen, zowel van binnenlandse als van internationale aard, spelen bij de beantwoording van deze vragen een rol. Om te beginnen met enkele problemen van binnenlandse aard aan te roeren: Nederland is bezig zijn positie als goedkoopte-eiland in Europa te verliezen. Lonen en prijzen zijn in het afgelopen jaar sterker dan in het verleden gestegen en onlangs is in een reeks van nieuwe afspraken deze feitelijke ontwikkeling ook officieel erkend.

TABEL 1.

Indexcijfers der loonkosten in dollars per eenheid produkt in de industrie in binnen- en buitenland

	1961	1962	1963	1964
	(1960 = 100)			
E.E.G.-landen	107	113	118	122,5
Totaal der concurrenten	105,5	109,5	112,5	115,5
Nederland	108	112	116,5	131

Bron: Centraal Planbureau.

Met deze officiële erkenning is de ontwikkeling natuurlijk nog niet bezworen. Nu onze banden met de buurlanden steeds hechter worden en onze economie steeds meer geïntegreerd raakt met die van België, Duitsland en Frankrijk en hopelijk straks ook met die van Engeland, zullen lonen en prijzen zich binnen dat totale gebied ook steeds meer op elkaar gaan afstellen. En onafwendbaar voltrekt zich daarbij, dat de arbeid wordt aangetrokken naar die gebieden en naar die produktiesectoren waar de hoogste lonen worden betaald. Het is niet moeilijk te bedenken, waar de hoogste lonen zullen worden betaald, nl. in die sectoren en in die gebieden waar de arbeidsproductiviteit het hoogst is, dat wil dus zeggen daar, waar het meeste kapitaal per arbeider is geïnvesteerd.

Daarmede is dan naar mijn oordeel tevens in grote lijnen aangegeven hoe de economische structuur van ons land zich zal ontwikkelen nu de kunstmatige elementen van goedkoopte door loonbeheersing en prijsbeheersing op de lange duur niet meer te handhaven zullen zijn. Onze economie zal zich steeds meer oriënteren naar de industrie met een hoge kapitaalquote en een hoge arbeidsproductiviteit, zodat wij ons inderdaad zullen kunnen veroorloven ons goedkoopte-eiland op te geven. Wij zullen dat pas ten volle kunnen doen als onze economische structuur definitief is geëvolueerd tot die van een modern, hoog ontwikkeld industrieland.

Daarmede hangt samen, dat de bedrijfstakken, die in deze ontwikkeling niet mee kunnen doen, het buitengewoon moeilijk zullen krijgen en op den duur aan betekenis zullen inboeten. Een grootscheepse arbeidsverdeling, die zich waarlijk niet tot Europa zal beperken, maar waarin ook de ontwikkelingslanden betrokken zullen zijn, zal ten slotte het beeld opleveren van een wereldeconomie, waarbij aan Europa evenals aan Noord-Amerika en aan Japan de taak zal toevallen, hoogwaardige arbeid (dank zij onze uitstekende onderwijs- en opvoedingssystemen) te combineren met veel kapitaal (dank zij onze hoge spaarquote) tot de produktie van technisch ingewikkelde produkten. De ontwikkelingslanden zullen van Europa en Noord-Amerika die produkties overnemen waarvoor veel en minder hoog geschoolde arbeid met minder kapitaal per arbeider kan worden gecombineerd.

Natuurlijk zal alles zich niet zo precies volgens een bepaald schema voltrekken en het zal ook geleidelijk en soms met vele strubbelingen en schokken in zijn werk gaan. Ook in de ontwikkelingslanden zal men zware industrie willen hebben, soms op goede gronden, soms alleen maar uit prestige-overwegingen. Ook in het moderne Westen zullen bedrijfstakken blijven bestaan, die een reële verzorgende functie kunnen vervullen, ook al zou de produktie elders soms goedkoper kunnen plaatsvinden. Maar het is toch goed de grote trekken van dit beeld voor ogen te houden en er zich bewust van te zijn, dat datgene wat vandaag in Nederland plaatsvindt in dit perspectief moet worden gezien en beoordeeld. Verlies van onze goedkoopte

als concurrentievoorsprong op de internationale markten, industrialisatie in de richting van kapitaalintensieve industrie, zullen niet alleen onze economische structuur veranderen, maar tevens ons exportpatroon wijzigen.

TABEL 2.

Het procentuele aandeel van de verschillende goederencategorieën in de totale export over de jaren 1952, 1960 en 1962

	1952	1960	1962
1. Voedings- en genotmiddelen ..	32,0	25,4	25,0
2. Grondstoffen	7,4	6,6	5,8
3. Brandstoffen	8,8	11,1	11,7
4. Dierlijke en plantaardige oliën en vetten	1,6	1,2	1,1
5. Chemische produkten	7,5	7,9	8,8
6. Fabrikaten	21,0	18,7	18,2
7. Machines en vervoermaterieel ..	11,5	17,8	20,6
8. Diverse gefabriceerde goederen	3,9	4,4	5,1

Bron: C.B.S.

Als wij de blik achterwaarts richten en zien welke consequenties de veranderingen in de economie van ons land in de laatste 25 jaar hebben gehad voor onze export, dan blijkt daarbij het volgende. De agrarische export maakte in 1937 ruim 46 pCt. van onze totale export uit; dit percentage bedraagt thans ca. 30. Sterk toegenomen in ons exportpakket zijn machines en vervoermaterieel, die thans ca. 21 pCt. uitmaken en in 1952 nog maar 11,5 pCt. Ook de export van wetenschappelijke en controle-instrumenten, fotografische en optische artikelen, grammofoons, chemische produkten, farmaceutische produkten en aardolieprodukten steeg meer of minder sterk. Maar het relatieve belang van garens en stoffen, grondstoffen, onedele metalen nam af.

Wie deze enkele gegevens goed tot zich laat doordringen en voorts zich voor ogen stelt de moeilijkheden voor Nederlandse agrarische export op de Europese markten en het streven naar zelfverzorging in Frankrijk en Duitsland, wie tevens denkt aan de moeilijkheden van onze K.L.M., aan de relatieve achteruitgang van onze zeescheepvaart en de steeds verder opdringende vlagdiscriminatie, die vindt daarin reeds de ontwikkelingstendenties terug, die naar mijn overtuiging zich in de komende jaren versterkt zullen doen gevoelen: Dat wij 'er met een voortgezette industrialisatie in deze kapitaalintensieve richting alleen niet zijn, spreekt wel vanzelf. Wij zullen veel, zeer veel nog moeten doen om ook de kwaliteit en de vormgeving van onze produkten op internationaal niveau te brengen. Wat dat betreft, zijn de gegevens, ontleend aan studies van de K.L.M. over de „Holland image” in het buitenland, onthullend.

Nederland en de Nederlandse produkten zijn in het buitenland (zelfs bij onze onmiddellijke buren Duitsland) weinig bekend. Voor zover ons land en zijn produkten dan al bekend zijn, worden zij, zij het met enige aarzeling, beoordeeld als degelijk en betrouwbaar, weinig technisch en onaantrekkelijk, m.n. in de vormgeving. Men kent ons land als producent van zuivelprodukten, bloemen en bloembollen (die slechts 1,2 pCt. van ons exportpakket uitmaken) en artikelen als Delfts aardewerk en dure sigaren. Soms weet men ook van Nederland, dat het een land is, dat produkten van een matige kwaliteit en vormgeving maar van betrekkelijk lage prijs levert. De genoemde studie concludeert: „Het is in het buitenland niet doorgedrongen, dat Nederland van een agrarisch een modern industrieel land is geworden”. En inderdaad, de Nederland „image”, zoals die thans bestaat, is grotendeels gebaseerd op ons

exportpakket van 30 jaar geleden. Natuurlijk moet men aan dit beeld van Nederland bij het grote publiek in het buitenland geen overdreven betekenis hechten. Dat grote publiek heeft nu eenmaal over ieder land bepaalde standaardideeën. Maar het is toch goed te bedenken, dat tot het buitenland maar weinig doordringt van alles wat in de laatste jaren in ons land is veranderd. Ongetwijfeld wordt dit mede veroorzaakt door het feit, dat de grote concerns in ons land zich in het algemeen bij de reclame voor de afzet van hun produkten niet identificeren met Nederland maar zoveel mogelijk trachten hun internationale karakter ofwel hun verbondenheid met het land in kwestie te accentueren.

Laten wij thans eens overzien, tot welke voorlopige conclusies de voorgaande beschouwingen ons kunnen leiden. Structureel gezien blijft een sterke uitbreiding van de Nederlandse export noodzakelijk, willen wij onze toenemende bevolking een geleidelijk stijgend welvaartspeil verzekeren. De economische structuur van ons land bevindt zich in een wijzigingsproces, ten gevolge waarvan ook ons exportpakket verandert. Agrarische produkten en voedings- en genotmiddelen worden daarin steeds minder belangrijk, de metaalindustrie, de chemische industrie en de aardolieprodukten steeds belangrijker. Deze tendens zal zich in de toekomst stellig voortzetten, vooral omdat Nederland bezig is zijn concurrentievoordeel op het gebied van lonen en prijzen te verliezen, zodat moet worden overgeschakeld op kapitaalintensieve industriële produktie. Mede gezien het feit, dat ons land in het verleden nimmer heeft uitgeblonken als producent van technisch hoogwaardige produkten van goede kwaliteit en vormgeving, en het buitenland ons in het algemeen nog ziet zoals wij vroeger waren, zullen alle krachten moeten worden ingezet om tot kwaliteitsverhoging in de produktie en tot een betere industriële vormgeving te komen. Kwaliteitsverbetering en kwaliteitscontrole, industriële vormgeving en exportbevordering behoren bijeen, omdat Nederland op het gebied van de export niet alleen voor een kwantitatieve taak (omvang-

vergroting) maar ook voor een kwalitatieve taak (niveauverhoging) staat.

Onze buitenlandse economische politiek (handelspolitiek zowel als exportbevordering) zal op de vervulling van deze doeleinden moeten zijn gericht. Daarom moeten wij thans nog een ogenblik stilstaan bij de vraag welke economische politiek bij de geschetste structuurontwikkeling past. Sommigen menen wel, dat naarmate Nederland zich meer in de richting van een industriële natie ontwikkelt, ons land ook een meer continentaal karakter krijgt en zich gemakkelijker zal kunnen verenigen met een minder liberale handelspolitiek, zoals die door grote industriële naties, als de Verenigde Staten, Duitsland en Frankrijk wel is gevoerd en zoals die thans door de E.E.G. onder Franse invloed dreigt te worden gevoerd.

Niets is naar mijn oordeel minder waar. Ook al is het zo, dat de E.E.G. voor ons een uiterst belangrijke markt is, die meer dan 50 pCt. van onze export opneemt, toch blijven de economische banden met de landen buiten de E.E.G. voor ons land van vitale betekenis. En wel in de eerste plaats als leverancier. Het is nu eenmaal zo, dat ook thans ons land nog altijd arm aan grondstoffen voor industriële produktie is. Wil het op industrieel terrein een concurrerende positie kunnen innemen, dan moet het de daarvoor nodige grondstoffen vrijelijk uit alle delen van de wereld kunnen betrekken tegen de gunstigste zich voordoende prijzen.

TABEL 3.

Geografische spreiding van de Nederlandse export in procenten van de totale export

	1957	1960	1963
Europa	71	74	79
(E.E.G.-landen)	42	46	53
(E.V.A.-landen)	24	24	21
Azië	9	7	6
Afrika	6	5	4
Amerika	12	11	9
Oceanië	1	1	1

Bron: C.B.S.

(I. M.)

U kunt Uw beleggingsrisico verdelen over ruim 200 vooraanstaande

Waarom zoudt U meer risico nemen dan nodig is? Door aankoop van een aandeel 'Vereenigd Bezit van 1894' verkrijgt U in feite een volledige aandelenportefeuille, veilig verdeeld over ca. 200 zorgvuldig geselecteerde ondernemingen. Zodoende komen U de voordelen van aandelenbezit ten goede en ligt een aantrekkelijk rendement binnen Uw bereik.

Alle banken en commissionairs kunnen U inlichten.

N.V. VEREENIGD BEZIT VAN 1894

De voordelen van aandelenbezit met beperking van risico

WESTERSINGEL 84, ROTTERDAM

ondernemingen

1964

Juist de aanwezigheid van het grootste zeehavencomplex ter wereld binnen onze grenzen is in dit verband van groot belang. Want in zekere zin kan men zulk een zeehaven beschouwen als een vindplaats van grondstoffen, waarop zich in ons land een grote industrie kan ontwikkelen, zoals dat in andere landen heeft plaatsgevonden, omdat men er de grondstoffen in de bodem vond. Maar dat veronderstelt een liberaal invoerregime, niet alleen voor grondstoffen maar ook voor de industriële produkten met name van jonge ontwikkelingslanden. Wij kunnen nu eenmaal niet hopen te exporteren naar de gebieden van Azië, Afrika en Latijns Amerika, als wij daar ook niet kopen. Beter en effectiever dan alle hulpbedragen die wij aan die landen schenken — en die zeker ook nodig zijn — werkt de aankoop van de in die landen geproduceerde grondstoffen tegen redelijke prijzen en de aankoop, waar mogelijk, van hun industriële produkten.

Zeer moedig is op dit punt de politiek geweest van het Verenigd Koninkrijk, dat onder de Ottawa akkoorden van 1933, waarbij de Empire Preference binnen het Gemeenebest werd ingesteld, zijn markten voor de industrie van dergelijke landen heeft opengesteld. Dit heeft weliswaar pijnlijke aanpassingsverschijnselen met zich gebracht, maar in het Gemeenebest is zich thans reeds aan het voltrekken, wat zich straks op wereldniveau zal herhalen — Engeland oriënteert zich op kapitaalintensieve, technisch zeer gespecialiseerde industrie (chemie, elektronica, vliegtuigbouw, automation enz.), terwijl minder ontwikkelde landen van de Commonwealth de lagere en eenvoudiger industriële functies overnemen. Ik pleit voor een zodanig liberaal invoerregime, ook van het nieuwe Europa, waartoe ons land behoort, dat de verhouding tot de ontwikkelingslanden werkelijk wordt gekarakteriseerd door het beginsel: „trade and aid”.

Alle internationale handelsconferenties — de Wereldhandelsconferentie, de Kennedy-ronde van het G.A.T.T. en de voortdurende handelsbesprekingen binnen de E.E.G. — moeten dus worden gedragen door dit beginsel, dat — met inachtneming van alle geleidelijkheid — discriminaties in het handelsverkeer worden opgeheven en de kunstmatige handelsbelemmeringen, zowel tussen de geïndustrialiseerde landen als tussen de ontwikkelingslanden en de geïndustrialiseerde landen worden verwijderd. Dit is een direct Nederlands belang. Dat het ook, en in de eerste plaats een wereldbelang is, samenhangende met de mogelijkheden van vreedzaam samenleven der volkeren, behoeft wel geen toelichting.

Deze laatste overtuiging brengt mij er ook toe te pleiten voor zoveel mogelijk handel met de landen achter het ijzeren gordijn en de bamboegordijnen. Economische boycots hebben nimmer gewerkt, vroeger niet tegen Italië, thans niet tegen Cuba. Zij zullen ook niet werken tegen China. Nog nooit is de kans op vrede toegenomen door een volk in het isolement en in de armoede te drijven. Daarom in laatste instantie pleit ik thans voor meer handel met China.

Maar er is ook een andere — een meer op ons eigen belang gerichte — reden, waarom ik meer handel met de landen van het Oostblok voorsta. Voor zover ik het kan overzien, zal ook in de komende jaren de oriëntatie van Nederland op de dichtbij gelegen Europese markten nog toenemen. Nog steeds is er immers geen sprake van een grootscheepse ontwikkeling in de zgn. ontwikkelingslanden. Ondanks alle hulp stagneert de koopkracht in die landen

en hun aandeel in de wereldhandel is in de laatste 10 jaren van ca. 31½ pCt. tot ca. 24½ pCt. gedaald.

TABEL 4. *Patroon wereldhandel*

Export van - naar	Industriële landen	Niet-ind. landen	Communistisch blok	Totaal wereld
	(in procenten)			
Industriële landen 1953	36,5	20,7	1,1	58,3
1960	41,9	19,1	2,3	63,3
Niet-ind. landen 1953	22,9	8,1	0,5	31,5
1960	17,4	6,2	1,1	24,7
Communist. blok 1953	1,6	0,5	8,1	10,2
1960	2,2	1	8,8	12,0
Totaal wereld 1953	61	29,3	9,7	100
1960	61,5	26,3	12,2	100

Grote verbeteringen zijn voorlopig nog niet te verwachten. Potentieel schuilen hier natuurlijk geweldige mogelijkheden, en daarom moet Nederland hier dan ook zorgen present te zijn, o.a. door een zo breed mogelijke bilateraal gebonden hulp aan deze landen.

Veel directere mogelijkheden voor onze afzet bieden echter, naast de Westeuropese landen, de landen van Oost-Europa. Het aandeel in de wereldhandel van deze landen is in de laatste 10 jaren gestegen van 10 tot 12 pCt. en dit aandeel stijgt thans, onder de invloed van de politieke dooi, snel. Het nationaal inkomen in de Oosteuropese landen begint ook snel te stijgen. Juist in die landen liggen voor de nieuwe industrie van Nederland belangrijke kansen, omdat men daar een grote behoefte heeft aan de produkten van de kapitaalintensieve industrie in de chemische sector, de metaalsector e.d.

Globaal heb ik thans aangegeven, welke grote taken er naar mijn oordeel liggen voor de Nederlandse export en de exportbevordering. Onder zich wijzigende economische omstandigheden zullen wij een nieuw beeld van een modern Nederland in de wereld moeten opbouwen. Onze exportbevordering naar buiten moet gesteund worden door een handelspolitiek die zoveel mogelijk wegen voor de Nederlandse handel naar alle kanten openbreekt. Daarbij dienen geen taboes te bestaan, noch t.o.v. de ontwikkelingslanden, noch t.o.v. de communistische landen. Ook zal die exportbevordering moeten worden gesteund door een hulpverleningspolitiek, die niet terugschrikt voor bilaterale banden tussen Nederland en de hulpontvangende landen. Ons eigen belang behoeft immers niet noodzakelijkerwijze onze goede intenties en het goede resultaat voor beide partijen te niet te doen. Naar binnen zal aan het Nederlandse bedrijfsleven een groter bewustzijn voor hoge kwaliteitseisen en goede vormgeving moeten worden bijgebracht.

Als wij er gezamenlijk maar voor zorgen, dat zo een aantal voorwaarden vervuld worden, dan behoeft er niet aan te worden getwijfeld of het Nederlandse bedrijfsleven zal voor zijn produkten in de komende jaren een goede afzet vinden op vele markten, zowel dicht bij huis, als bij de jonge volkeren van Azië, Afrika en Latijns Amerika, als bij de communistisch geregeerde volkeren. Ondanks het gevoel van beslotenheid, ja afgeslotenheid, dat ons soms bekruipt, als wij horen over de grote interne strubbelingen binnen de E.E.G., zal ook in de toekomst het parool van de Nederlandse zakenman kunnen en moeten blijven: „de wereld is mijn arbeidsveld”.

Wassenaar.

SIDNEY J. VAN DEN BERGH.

De Nederlandse Studiecommissie voor Distributievraagstukken somt in onderstaand slotartikel (voor het eerste artikel zie „E.-S.B.” van 13 mei 1964) een zetal activiteiten op van de consumentenorganisaties en gaat na welke de repercussies van deze activiteiten zijn voor het bedrijfsleven. In het bijzonder wordt ingegaan op het vergelijkend warenonderzoek en op de (minimum) eisen die hieraan moeten worden gesteld. Geconcludeerd wordt dat ook in Nederland de consumentenorganisaties hun positie in toenemende mate zullen consolideren en dat een volledig representatieve consumentenorganisatie aan het groeien is. De verhouding, die tussen bedrijfsleven en georganiseerde consumenten zal ontstaan, zal — zo meent de Studiecommissie — voor een groot deel worden beïnvloed door de wijze waarop thans aan beide zijden wordt opgetreden.

De plaats van de consumentenorganisaties in de Westerse landen

(II)

Concrete doelstellingen van de consumentenorganisaties.

Welke zijn in concreto de doelstellingen van deze organisaties? De consumentenorganisaties stellen zich, om het zo algemeen mogelijk te formuleren, ten doel ertoe bij te dragen, dat de maatschappelijke voortbrenging van goederen en diensten zo goed mogelijk overeenkomt met het behoeften- en preferentieschema van de consumptiehuishoudingen, met andere woorden dat een zo hoog mogelijke reële welvaart wordt bereikt. Hoewel de overheidsproductie en andere collectieve voorzieningen in principe ook hieronder vallen, is het werk van de consumentenorganisaties speciaal gericht op de consument als marktpartij.

Inzake collectieve voorzieningen worden door consumentenorganisaties somtijds wel bepaalde wensen geuit, doch de verwezenlijking hiervan kan slechts via volksvertegenwoordiging en/of overheid worden nagestreefd. De consumentenorganisatie kan hierin geen andere rol spelen dan andere organen tot meningsvorming. Het specifieke streven van de consumentenorganisaties is echter enerzijds te bevorderen, dat de consument zijn economische functie van kiezende koper zo goed mogelijk uitoefent en anderzijds, dat de aanbodsituatie hem dit mogelijk maakt. Dit impliceert, dat alle consumentenorganisaties voorstanders zijn van vrije besteding, concurrentie in het bedrijfsleven en een doorzichtige markt.

Het werk van de consumentenorganisaties is dus naar twee kanten gericht, naar de kant van de consument en naar de kant van de aanbieder. Deze kunnen echter niet op dezelfde wijze worden benaderd. Aangezien in de verschillende landen de omstandigheden waaronder en de ter beschikking staande mogelijkheden waarmee de consumentenorganisaties hun doel nastreven nogal uiteen kunnen lopen, draagt het patroon van activiteiten niet overal dezelfde accenten. In min of meer rudimentaire vorm zijn echter in vrijwel alle Westerse landen de volgende elementen te onderkennen:

a. opvoeding van de consument, speciaal ten aanzien van

- bewuste analyse van behoeften en koopwensen;
- algemene kennis van goederen, diensten, „markten” informatiemogelijkheden en
- kennis van rechten en plichten als koper;

b. actie tot het weren van artikelen, die een onnodig en voor de consument onbekend gevarenrisico dragen — gepaard met actie tot zinvolle informatie bij onvermijdbare risico's;

c. actie tot bevordering van juiste en volledige, voor de consument relevante informatie door het bedrijfsleven over aangeboden goederen en diensten (reclame, etikettering, gebruiksaanwijzingen, garanties enz.);

d. andere vormen van voorlichting over prijzen en kwaliteiten van met name genoemde goederen en diensten (waaronder vergelijkend warenonderzoek);

e. actie bij publieke opinie of-overheid tot wering van ongewenste praktijken, misbruiken, economische machtsposities, die nadelig zijn voor de consument enz.; actie tot versterking van de rechtspositie van de consument;

f. aan het bedrijfsleven ter kennis brengen van wensen van consumenten, verzameld door eigen onderzoek of verkregen als bijproduct van andere activiteiten; het bemiddelen bij geschillen inzake klachten van consumenten en het signaleren van veel voorkomende klachten als symptoom van een onbevredigende aansluiting productie-distributie-consument.

Repercussies voor het bedrijfsleven.

Welke zijn nu de repercussies van deze activiteiten voor het bedrijfsleven? Over het algemeen zal kunnen worden aangenomen, dat activiteiten, die pas op langere termijn een merkbare verandering in het marktgedrag van de consument of in de aanbodsituatie van het bedrijfsleven veroorzaken, door het bedrijfsleven in zijn algemene bedrijfs-politiek zullen kunnen worden verdisconteerd. Dit geldt

zeker ten aanzien van punt a. Ten aanzien van de punten b, c, e en f zal in de Nederlandse verhoudingen de termijn, die het bedrijfsleven voor een eventuele aanpassing ter beschikking staat, eveneens vrij ruim zijn, temeer daar een en ander hetzij in de openbaarheid, hetzij met medewerking van de betrokken sectoren van het bedrijfsleven geschiedt.

Met betrekking tot de in punt d genoemde activiteit — voorlichting over prijzen en kwaliteiten van met name genoemde goederen — is de mogelijkheid van directe repercussies voor bepaalde bedrijven veel groter dan bij de andere activiteiten het geval is. Dit verklaart waarom van de zijde van het bedrijfsleven bijna uitsluitend tegen deze activiteit van de consumentenorganisaties wordt stelling genomen. Dit geldt vooral voor het vergelijkend warenonderzoek. Prijsberichten, marktoverzichten enz. staan in veel mindere mate aan kritiek bloot.

Vergelijkend warenonderzoek.

Vergelijkend warenonderzoek houdt in het nagaan en publiceren, of en in welke mate een reeks voor de consument relevant geachte eigenschappen wordt aangetroffen bij een aantal gelijksoortige artikelen van verschillende herkomst, waarbij als regel de prijzen worden vermeld. Een vergelijking van deze eigenschappen en prijzen bij de onderzochte artikelen kan tot een, eventueel voorwaardelijk of genuanceerd, koopadvies leiden. Wanneer één artikel bijzonder gunstig in deze vergelijking naar voren komt resulteert de zgn. „best buy”.

Vergelijkend warenonderzoek kan plaatsvinden om diverse redenen:

a. ten einde gedocumenteerd te kunnen wijzen op ongewenst geachte markttoestanden, prijzen, prijsverhoudingen, op gevaarlijke of slechte artikelen enz. Deze werkwijze wordt dan gekozen, wanneer op andere wijze signalering minder doeltreffend of minder goed mogelijk is. In dit geval behoeft het vergelijkend warenonderzoek niet beperkt te blijven tot merkartikelen. Het doel is namelijk niet aankoopvoorlichting bij een herhaalbare keuze tussen diverse artikelen, doch waarschuwing tegen of demonstratie van één bepaalde misstand;

b. ten einde de individuele consument bij de aankoop van een bepaald artikel materiaal te verschaffen voor een weloverwogen keuze uit de verschillende aangeboden merken. Dit is alleen mogelijk bij merkartikelen, althans bij goederen met een zodanig constante kwaliteit, dat de consument onder dezelfde benaming produkten aantreft identiek aan die, welke getest zijn in het vergelijkend warenonderzoek.

Om voor een verantwoorde koopbeslissing het vereiste materiaal aan te dragen, moet een vergelijkend warenonderzoek in dit geval

- betrekking hebben op een voldoende aantal merken;
- juiste gegevens verschaffen (dus gebaseerd zijn op juiste meetmethoden);
- alle gegevens verschaffen, die relevant zijn uit gebruikersoogpunt;
- een individuele keuze mogelijk maken;
- gebaseerd zijn op een redelijke monsterneming.

Beleg modern
beleg in

InterUnie

N.V. Internationale Beleggings Unie „Interunie” Postbus 617. Den Haag
(I.M.)

Het regelmatig publiceren van de resultaten van vergelijkend warenonderzoek heeft nog de volgende bijkomende effecten:

c. publiciteitswaarde en wervingskracht voor de consumentenorganisatie. Elk consumentenblad krijgt slechts voldoende abonnees, wanneer het de resultaten van vergelijkend warenonderzoek publiceert;

d. opvoeding tot kritische consumenten. Geregelde lezers raken vertrouwd met en getraind in het analyseren van gebruikseigenschappen van artikelen. Bovendien worden zij kritisch van instelling en minder ontvankelijk voor onbewezen opvattingen en beweringen.

Uit een en ander volgt, dat een consumentenorganisatie er geen belang bij heeft onjuiste resultaten van vergelijkend warenonderzoek te publiceren. Foutieve informatie schaadt het doel en bovendien wordt de wervingskracht verzwakt. Praktisch alle consumentenorganisaties zijn er wel van overtuigd, dat een gedegen vergelijkend warenonderzoek in het kader van hun doelstelling zin heeft, zij het dan als één van de middelen tot voorlichting van de consument.

Bij het *bedrijfsleven* bestaat veelal een aversie tegen het vergelijkend warenonderzoek. Het zou beslist onrealistisch zijn te stellen, dat deze aversie slechts voorkomt uit beduchtheid voor fouten in dit onderzoek. Geen enkele leverancier stelt het op prijs, dat zijn produkt in het openbaar een ongunstige beoordeling krijgt, onverschillig of deze al dan niet door de feiten gerechtvaardigd wordt. Het relatief nieuwe van vergelijkende warenonderzoekingen in Europa is daarbij een factor, die psychologisch een rol speelt. In feite is de bespreking in de pers van ter beurze genoteerde aandelen, van nieuwe automobielen en boeken, de recensie van toneel- en muziekuitvoeringen en andere kunstprestaties een reeds lang geaccepteerde vorm van beoordeling, die voor de beoordeelde zeker ook financiële consequenties kan hebben en waarbij dikwijls in veel sterkere mate subjectieve maatstaven worden aangelegd dan bij het vergelijkend warenonderzoek. Ook het „vergelijkende” element is hierbij vaak, eventueel impliciet, aanwezig.

Tussen deze beoordelingen en het vergelijkend warenonderzoek bestaat geen essentieel verschil. De ondernemer presenteert zijn produkt in het openbaar en is voor het welslagen van zijn onderneming afhankelijk van de appreciatie van de potentiële kopers. Wanneer deze laatste — door de aard van het produkt en in het licht van de door de ondernemer verstrekte informatie — zich niet meer in staat gevoelen zich vóór de koop een afdoende oordeel te vormen over de eventuele aanwezigheid van door hen relevant geachte eigenschappen, is er geen rechtsgrond te bedenken, waarom de nodige gegevens hun niet zouden

mogen worden verschaft. In geen enkel Westers land met vrije ondernemingswijze produktie is objectief vergelijkend warenonderzoek, uitgevoerd door niet-direct-belanghebbenden, als onwettig of zelfs maar als strijdig met het rechtsgevoel betiteld.

Dit neemt niet weg, dat het vergelijkend warenonderzoek voor ondernemers zakelijke risico's kan scheppen. Voor zover echter het betere produkt hierdoor van het mindere onderscheiden wordt, vormt het bestaan van zulke risico's toch eigenlijk geen argument tegen het vergelijkend warenonderzoek. Men bedenke ook, dat het risico van een ongunstige beoordeling door een juiste produkt-ontwikkeling kan worden voorkomen, hetgeen niet van alle afzetrisico's kan worden gezegd. Deze redenering gaat echter uitsluitend op, wanneer het vergelijkend warenonderzoek aan redelijke eisen van juistheid en objectiviteit voldoet. Worden de resultaten van gebrekkige warenonderzoekingen gepubliceerd — en het is gebleken dat de kans daarop niet denkbeeldig is — dan heeft het bedrijfsleven het volste recht hiertegen stelling te nemen. Het dient daarmee zijn eigen belang, maar ook dat van de consument. Het kwaad is dan echter reeds geschied en de vraag dient derhalve te worden gesteld, op welke wijze waarborgen kunnen worden geschapen, dat het vergelijkend warenonderzoek zo goed mogelijk wordt verricht.

Waarborgen bij vergelijkend warenonderzoek.

Er is reeds gesteld, dat de consumentenorganisaties er zelf alle belang bij hebben het zo goed mogelijk te doen. Hoe „goed” dit kan zijn, wordt voor een groot deel bepaald door het „mogelijke”. Wanneer men ervan uitgaat, dat de behoefte aan vergelijkend warenonderzoek in alle Westerse landen ongeveer even groot is (immers de keuzemogelijkheden, waar tegenover de consument zich geplaatst ziet, lopen in de verschillende landen niet zover uiteen), dan blijkt, dat de organisaties, die het vergelijkend warenonderzoek verrichten, in de verschillende landen over zeer uiteenlopende mogelijkheden beschikken op het punt van financiën, deskundigheid, technische uitrusting enz.

Zijn deze capaciteiten ruim aanwezig, dan zijn verdere waarborgen in de praktijk misschien niet zo belangrijk meer. Op grote en financieel krachtige organisaties of instanties zal bij een incidentele fout een eventuele schadeclaim bovendien ook werkelijk te verhalen zijn. Behoorlijke financiële en technische omstandigheden worden echter niet bij alle consumentenorganisaties aangetroffen. Dit heeft op zichzelf nog niet tot onderzoekingen met aanwijsbare fouten te leiden. Wel worden hierdoor in sterke mate objecten en methoden van onderzoek bepaald met alle mogelijke consequenties van dien zowel voor de consument als voor het bedrijfsleven. Zekere waarborgen moeten dus toch wel wenselijk worden geacht. Bedrijfsleven en consument beide hebben het recht van een consumentenorganisatie, die resultaten van vergelijkend warenonderzoek publiceert, te verlangen, dat dit onderzoek aan hoge eisen van objectiviteit en deskundigheid voldoet. Meer in het bijzonder zullen in redelijkheid de volgende minimum eisen mogen worden gesteld:

a. *ten aanzien van de publicerende organisatie*: deze zal vrij moeten zijn van invloed van de zijde van overheid en bedrijfsleven op de keuze van het object en op de publikatie van de resultaten van het onderzoek;

b. *ten aanzien van de werkwijze*: omtrent de bij het onderzoek te hanteren criteria, normen en test- en meetmethoden is het dienstig advies in te winnen van de desbetreffende fabrikanten of importeurs en/of van neutrale deskundigen (bijv. normalisatie-instituten); garanties dienen te bestaan op het stuk van deskundigheid bij de uitvoering van het onderzoek; alvorens tot publikatie wordt overgegaan, verdient het aanbeveling de verkregen testresultaten aan de desbetreffende fabrikanten of importeurs ter inzage te zenden;

c. *ten aanzien van de handelwijze na fouten*: bij gebleken onjuistheden in de vermelding, meting of waardering behoort een correctie op minstens dezelfde manier gepubliceerd te worden als de foutieve bewering werd gepubliceerd.

Gelijk gezegd zijn dit minimum eisen, die op zichzelf geenszins voldoende zijn om een objectief en deskundig vergelijkend warenonderzoek volledig te waarborgen. Een belangrijk facet is bijv. nog de monsterneming. Zeker is in elk geval, dat de verantwoordelijkheid van een consumentenorganisatie tegenover haar leden en tegenover de consument met zich brengt, dat zij over al deze en dergelijke punten zich laat voorlichten door en overleg pleegt met de betrokken fabrikanten. Voorwaarde voor het welslagen van dit overleg is dan natuurlijk dat de fabrikanten daartoe ook van hun kant bereid zijn. Zij zullen dat zijn, wanneer zij uit de wijze, waarop de consumentenorganisatie optreedt, de indruk krijgen, dat deze zich niet a priori tegenover hen plaatst, doch zich ten doel stelt zo mogelijk tezamen met hen de consument te dienen.

Conclusie.

De conclusie lijkt gewettigd, dat ook in Nederland de consumentenorganisaties hun positie in toenemende mate zullen consolideren en dat een volledig representatieve consumentenorganisatie aan het groeien is. De verhouding, die tussen bedrijfsleven en georganiseerde consumenten zal ontstaan, zal voor een groot deel beïnvloed worden door de wijze waarop thans aan beide zijden wordt opgetreden.

Ook in dit opzicht is een parallel met de vakbeweging leerzaam. Deze was in haar aanvangsjaren grotendeels negatief jegens het bedrijfsleven ingesteld en heeft deze instelling wellicht langer dan nodig was behouden. Velen zien thans in consumentenorganisaties eveneens een negatieve kracht. Hierbij wordt men echter, zo mag verondersteld worden, meer geleid door begrijpelijke reacties op bepaalde uitwassen in de huidige wijze van bestaan dan door rustige bezinning op hetgeen de essentie van een consumentenorganisatie uitmaakt. In het belang van consument en bedrijfsleven beide is zulk een bezinning noodzakelijk.

Amsterdam.

NEDERLANDSE STUDIECOMMISSIE
VOOR DISTRIBUTIEVRAAGSTUKKEN.

(I. M.)

 N.V. SLAVENBURG'S BANK

Europa-bladwijzer

No. 25

Landbouw.

Dat het totstandkomen van een gemeenschappelijke landbouwpolitiek met grote moeilijkheden gepaard gaat, zal, na de onderhandelingen in Brussel vóór de jaarwisseling, slechts weinigen ontgaan zijn. Zoals door *U. Weinstock* in „Probleme und Perspektiven der gemeinsamen Agrarpolitik der E.W.G.” („Europa-Archiv”, 10 oktober 1963, blz. 721-729) uiteengezet wordt, kunnen deze moeilijkheden worden toegeschreven aan het feit dat de nagestreefde doeleinden — verhoging van het inkomen van de agrarische bevolking, redelijke prijzen voor de landbouwprodukten, evenwicht tussen produktie en afzetmogelijkheden, rekening houden met de handelspolitieke wensen van derde landen — zeer moeilijk met elkaar te verenigen zijn, en dat de verschillende staten, met name Duitsland en Frankrijk, rekening houdende met hun nationale belangen, een verschillende prioriteit aan deze doelstellingen geven. Met name het internationale aspect der doelstellingen — het rekening houden met de belangen van derde landen — mede i.v.m. de komende Kennedy-onderhandelingen, staat in het middelpunt der discussies.

Voor de oplossing van de handelspolitieke problemen, waar men in het kader van het G.A.T.T. tot nog toe niet in is geslaagd, geeft *J. H. Richter* in „Towards an international policy on agricultural trade” („Kyklos”, no. 2, 1963, blz. 203-228) een aantal richtlijnen. Derde landen dienen de E.E.G.-landbouwpolitiek — ook al zal deze waarschijnlijk protectionistische elementen bevatten — als een gegeven te aanvaarden, en op basis hiervan realistische voorstellen te doen. Het artikel wordt besloten met de constatering, dat de internationale handel in landbouwprodukten in de toekomst waarschijnlijk geremd zal worden of door een toenemende protectie of door een toenemende produktiviteit. Dit laatste, veroorzaakt door een snel toenemende kapitaalintensiviteit, waardoor de landbouw steeds meer een industrieel karakter krijgt, betekent een snelle toeneming van de produktie per werker. Hier-teenover groeit de vraag naar landbouwprodukten slechts langzaam. Uit deze uiteenlopende ontwikkeling van vraag en aanbod moet volgens *G. H. Peters* in „Agriculture contribution to economic growth” („Westminster Bank Review”, november 1963, blz. 36-43) de noodzaak van afvloeiing (Dr. Mansholt acht in de E.E.G. binnen 10 à 15 jaar een vermindering van $\frac{1}{3}$ van het thans in de landbouw werkzame aantal personen (ca. 25 mln.) noodzakelijk) worden afgeleid.

De Franse Minister van Landbouw, *Pisani*, merkt in „The adaption of agriculture to the rythm of industrial life” („The O.E.C.D.-Observer”, oktober 1963, blz. 27-32) op, dat deze afvloeiing wordt bemoeilijkt door het tekort aan opleiding van de kinderen der landbouwbevolking. Tevens pleit hij voor een „economische” landbouwvoorlichting (bijv. ten aanzien van afzetmogelijkheden en kwaliteit), naast de thans bestaande voorlichting, als onderdeel van de structuurpolitiek. De plannen die bestaan t.a.v. een ander onderdeel der structuurpolitiek, nl. de activiteiten van het Europees Oriëntatie- en Garantiefonds voor

de Landbouw, houden volgens *Dr. J. D. Kuipers* een „Gevaar voor Europese discriminatie” in („Nederlandse Industrie”, 1 november 1963, blz. 812-814). Dr. Kuipers maakt namelijk bezwaar tegen de verstoring der concurrentieverhoudingen, die veroorzaakt wordt door de eventuele subsidiëring van agrarische produkten verwerkende industrieën door het Fonds.

Enig inzicht in de achtergrond van de moeilijkheden wordt gegeven in de in het Amerikaanse tijdschrift „Foreign Agriculture” verschenen serie artikelen over de in de verschillende E.E.G.-landen gevoerde agrarische politiek. Het artikel over Frankrijk: „France moves to modernize its agriculture” („Foreign Agriculture”, 15 april 1963, blz. 3-7), is gewijd aan het programma ter verbetering der agrarische situatie. Omdat een verhoging van de prijssteun door de overheid ter verbetering van de inkomenspositie van de boeren belangrijke nadelen heeft, beoogt het plan naast opvoering van de efficiency een uitbreiding van de produktie. De daardoor eveneens noodzakelijke uitbreiding van afzetmogelijkheden zou Frankrijk dan in de andere E.E.G.-landen moeten verkrijgen. Het artikel over Duitsland draagt de veelzeggende titel: „German farmer is „most protected” — but what lies ahead under the E.E.C.?” („Foreign Agriculture”, 22 april 1963, blz. 5-9). In volgende nummers worden de overige E.E.G.-landen besproken.

Tegenover het door de decembermarathon van de Raad genoegzaam bekend geworden plan-Mansholt zijn in de literatuur de meest verschillende standpunten ingenomen. Algemeen wordt echter erkend, dat het voorstel bijzonder ingenieus geconstrueerd is, daar het voor ieder der lidstaten bepaalde voordelen biedt, zelfs voor de „partisans sincères d'une politique libérale vis-à-vis des pays tiers” („Revue du Marché Commun”, oktober 1963, blz. 364), en dat het plan een mogelijk uitgangspunt vormt voor positieve resultaten in de Kennedy-onderhandelingen.

In „The Economist” van 6 november 1963 (blz. 646-648), „Europe's Weighted Scales”, wordt het plan dan ook als volgt gekarakteriseerd: „As a fact of political engineering it is astonishingly simple in outline, yet designed in a series of links and excrescences to fit the crazy jigsaw of the interests of the Six and even to placate outsiders”. Tegenover de voordelen staan echter voor elke lidstaat ook een aantal nadelen: geen duidelijke vastlegging van het mandaat van de Commissie voor de Kennedy-onderhandelingen, geen duidelijke compensatieregeling, prijsstijgingen, die een versterking van de inflatie betekenen enz.

In de voorspellingen omtrent het resultaat der onderhandelingen over het plan-Mansholt stond de houding van Duitsland centraal. Zeker was, dat Duitsland het bijzonder moeilijk zou krijgen. Immers, enerzijds wilde het zijn eigen landbouwers beschermen en anderzijds de importen uit derde landen handhaven. Daarbij komt, aldus *R. Hellmann* in „Vor dem entscheidenden E.W.G.-Examen” („Der Volkswirt”, 1 november 1963, blz. 2469-2471), dat Duitsland niet goed voorbereid was op deze moeilijkheden, door een tekort aan coördinatie tussen Bonn en de Duitse vertegenwoordiging in Brussel.

Tegen het Duitse standpunt in schreef *Max Peyrard* een goed artikel: „Le Plan Mansholt, plus vite et plus loin” („Revue du Marché Commun”, oktober 1963, blz. 372-377). Hij voerde daarin aan, dat uit het rapport van de Commissie over de toepassing van de gemeenschappelijke landbouwpolitiek, gedurende het eerste jaar — opgesteld op verzoek van Duitsland, dat waarschijnlijk hoopte dat hierin een vermindering van de handel met derde landen geconstateerd zou worden — bleek dat er geen afnemning van deze handel heeft plaats gevonden. Wel is een afremming geconstateerd, welke echter te wijten is aan het protectionisme van Duitsland, de belangrijkste importeur van landbouwproducten.

In „Die Politische Meinung” (december 1963) heeft *Felix Kraemer* in „Die Schlüsselstellung der Agrarpolitik” eveneens het plan-Mansholt besproken. Hij gaat uitvoerig in op de gevolgen van een eventuele gemeenschappelijke graanprijs en bespreekt verder de diverse staatsinvloeden en systemen. De sociale moeilijkheden wegen het zwaarst, en dat niet alleen in Duitsland, omdat de boeren vaak niet begrijpen wat zich afspeelt en waarom zij moeten overschakelen van een dikwijls slecht functionerend nationaal systeem naar een meer gemeenschappelijk beleid.

Het reeds genoemde artikel in „The Economist” komt tot de conclusie: „the plan does not appear to be a solid foundation for resolving the basic contradiction in the common market between the Atlantic loyalties of Herr Erhard (with Germany's exporting interests) and the separatism of General de Gaulle (with France's agricultural interest)” (blz. 647). Uit deze formulering blijkt dat „The Economist” meer betekenis aan de politieke tegenstellingen dan aan de economische belangen toekent.

Een uitweg uit het dilemma waarvoor Duitsland zich geplaatst ziet — verwerpen betekent mislukken der Kennedy-onderhandelingen, aanvaarden betekent geen zekerheid over het slagen der Kennedy-onderhandelingen — wordt door *John Bruce Gardyne* in „A moratorium for Mansholt?” („The Statist”, 6 december 1963, blz. 690-692) aangegeven. Duitsland zou het plan-Mansholt in principe moeten aanvaarden, doch zijn toepassing uitstellen tot 1965. Dan is namelijk klaarheid verkregen in de Franse houding tijdens de Kennedy-onderhandelingen. Dit uitstel zou volgens de auteur ook voor Frankrijk acceptabel zijn, daar het de prijsstijging, die botst met de inflatiebestrijding, nog even uitstelt. Het is nu wel zeer waarschijnlijk, dat dit inderdaad zal gebeuren.

De kippenoorlog.

Dit conflict over de import van slachtkippen tussen de E.E.G. en de Verenigde Staten is ontstaan als gevolg van het inwerkingtreden van verordening no. 22, die het gemeenschappelijk beleid t.a.v. pluimvee regelt. Hierbij werd een ingewikkeld heffingen- en restitutiesysteem tussen de lid-staten in het leven geroepen, terwijl t.a.v. derde landen een sluisprijs en verschillende heffingen werden ingesteld. De werking van dit systeem wordt duidelijk uiteengezet in een artikel: „E.E.G. en Amerikaans geslacht gevogelte” („Euromarkt-nieuws”, juli 1963, blz. 165-168).

De juridische merites van het conflict worden in detail besproken door *G. Daleiden* in de „Common Market Law Review” (Vol. 1, no. 3, december 1963, blz. 339-351): „Agricultural Policy and the Import of Poultry-meat from the United States”. Na het inwerkingtreden van de verordening liep de Amerikaanse export naar Duitsland —

veruit de belangrijkste importeur der Amerikaanse kippen — sterk terug. Naar de mening van *Jean Gautier* in „La politique communautaire en matière d'importation de viande de volaille et les revendications américaines” („Revue du Marché Commun”, september 1963, blz. 323-335) is dit geen gevolg van het nieuwe beleid t.a.v. pluimvee, daar dit in wezen zeer liberaal is, doch zou de oorzaak kunnen liggen in een smaakvoorkeur der Europese consumenten voor de versere en betere Europese producten. Deze opvatting wordt gedeeld door de Duitse staatssecretaris *Hüttebräuker* in „Wider die Unvernunft der E.W.G. Geflügelfleischverordnung” („Der Volkswirt”, 20 september 1963, blz. 2159-2160).

Het Amerikaanse standpunt is dat het door de E.E.G. gevoerde beleid wel de oorzaak vormt van hun teruggelopen export. Steun voor deze opvatting vinden zij in het eveneens teruglopen van de Deense export na het inwerkingtreden van het heffingensysteem. Als de huidige E.E.G.-bescherming gehandhaafd blijft, zou de E.E.G. spoedig „self-sufficient” zijn, wat zou betekenen dat de Deense produktie met ongeveer 50 pCt. zou moeten dalen, aldus *H. L. Hoeller* in „Danish poultry and the vital West German market” („Foreign Agriculture”, 6 mei 1963, blz. 9-11). Dit zijn overwegingen die ongetwijfeld van invloed zullen zijn bij het al of niet toetreden van Denemarken tot de E.E.G. (Overigens moet hierbij worden aangetekend, dat in „The chicken war” („The Statist”, 16 augustus 1963, blz. 469-471) de volgende cijfers worden genoemd: achteruitgang van de Deense export naar de E.E.G.: 15 pCt.; achteruitgang van de Amerikaanse export naar de E.E.G.: 65 pCt.). Als tegemoetkoming heeft de E.E.G.-Commissie de Amerikanen enige concessies aangeboden, welke door de Verenigde Staten als volstrekt onvoldoende zijn afgewezen. In het genoemde artikel verklaart *Hüttebräuker*, dat de Verenigde Staten ook niets aan dergelijke concessies zouden hebben, daar uit het toegepaste systeem voortvloeit, dat de lid-staten altijd goedkoper kunnen exporteren dan de Verenigde Staten. Slechts een wijziging van de verordening zou z.i. een oplossing in deze kwestie betekenen.

De betekenis van het probleem groeit dus boven de haantjes uit, daar enerzijds de gehele E.E.G.-landbouwpolitiek aan een test wordt onderworpen — *Gavin Gordon*: „The escalation of the chicken war” („The Statist”, 4 oktober 1963, blz. 20-22) — en anderzijds voor Amerika deze kwestie nauw verband houdt met de problematiek der zuidelijke staten — „Es geht nicht nur um Geflügel im Hähnchenkrieg” („I.F.O. Schnelldienst”, 30 augustus 1963, blz. 4-11). Algemeen wordt dan ook de vrees uitgesproken, dat dit conflict uitgroeit tot een algemene tarievenoorlog — bijv. in „La guerre des poulets” („Bulletin hebdomadaire de la Kredietbank, Bruxelles”, 21 december 1963, blz. 429) — hetgeen de aanstaande Kennedy-onderhandelingen tot mislukking zou doemen, aangezien de uitspraak van experts in het kader van het G.A.T.T. het kippenprobleem wel heeft opgelost, maar de achterliggende oorzaken onaangetast laat.

Vervoer.

De coördinatie van de vervoerspolitiek heeft belangrijke welvaartseconomische aspecten. Onlangs is hierover een boek verschenen van *Dr. R. Funck*, getiteld: „Verkehr und Wohlstandsökonomie”. De auteur geeft hiervan een samenvatting in „Koordinierung und Harmonisierung der Transporttarife in wohlstandsökonomischer Sicht” („Zeitschrift für Verkehrswissenschaft”, juni 1963, blz. 71-86). Hij ont-

wikkelt een aantal principes, die aan de tarifiering ten grondslag dienen te liggen en geeft een interessante beschouwing over het onderscheid tussen „kunstmatige” en „natuurlijke” kostenvoordelen en dat tussen prijsdiscriminaties en prijsdifferentiaties. Zijn conclusie is „... dass Harmonisierungsmassnahmen für den europäischen Binnen-güterverkehr im ganzen darauf beschränkt bleiben können, für eine exakte Kompensation der externen Wegekosten und der gemeinwirtschaftlichen Vorteile, sei es auf national-, sei es auf integrationswirtschaftliche Ebene, zu sorgen”.

Een omstreden punt vormt nog steeds de principiële vraag naar de toepasselijkheid van de bepalingen van het E.E.G.-verdrag, die niet expliciet betrekking hebben op deze sector. De toepasbaarheid der mededingingsregels (art. 85 e.v. en Verordening no. 17) staat hierbij in het middelpunt der discussie.

Ook door Verordening no. 141 (Pb. 26 november 1962), waarin de toepassing van Verordening no. 17 voor de binnen- en zeescheepvaart en het weg-, spoorweg- en luchtverkeer wordt uitgesteld, is, zoals *Dr. W. Stabenow* in „Verkehrspolitik und Wettbewerbsregeln in der Europäischen Wirtschaftsgemeinschaft” („Sozial-Economische Wetgeving”, juli/augustus 1963, blz. 379-396) aantoonde, geen uitsluitel in dit meningsverschil verkregen.

In de Eerste Kamer signaleerde Prof. Samkalden de mogelijkheid dat — indien de bepalingen van het E.E.G.-verdrag wel van toepassing zouden zijn op het vervoer en dus op de Rijnvaart — de speciale overeenkomst betreffende de Rijnvaartakte, die deel uitmaakt van het Algemene Verdrag tussen Nederland en de Bondsrepubliek Duitsland, in strijd is met de artt. 219 en 234 van het E.E.G.-verdrag. De Rijnvaartakte schrijft namelijk voor dat geschillen inzake uitlegging en toepassing der akte voorgelegd dienen te worden aan het Internationaal Gerechtshof, terwijl het E.E.G.-verdrag geschillen, voortspuitend uit dit verdrag, verwijst naar het Europese Hof. Dit eventuele competentie-geschil wordt door *Prof. Mr. A. Mulder* in „Het Duits-Nederlands Rijnvaart-protocol en de artt. 219 en 234 E.E.G.-Verdrag” („Sozial-Economische Wetgeving”, juli/augustus 1963, blz. 423-429) besproken, voornamelijk aan de hand van het in de Nederlandse Senaat gevoerde debat over het Rijnvaartprotocol. Onlangs heeft de Europese Commissie echter haar standpunt bepaald in die zin, dat het E.E.G.-verdrag en de Verordeningen, welke op dit verdrag zijn gebaseerd, zonder meer voorrang zouden hebben, wat de betrekkingen tussen de lid-staten betreft, boven de vroeger gesloten Akte van Mannheim. Als motivering diende de uitleg, die het Hof der Europese Gemeenschappen in het arrest van 27 februari 1962 aan art. 234 van het E.E.G.-verdrag heeft gegeven. Dit arrest is door *Mr. W. Jonker* in een aantekening: „Een speciaal hoofdstuk uit de vervoerspolitiek der E.E.G.” („Verkeer”, no. 3, 1963, blz. 150-155) besproken.

Op 20 mei 1963 heeft de Commissie voorstellen voor een gemeenschappelijke vervoerspolitiek aan de Raad voorgelegd. Omdat deze voorstellen ten doel hebben een concrete inhoud aan de vervoersbepalingen van het Verdrag te geven, worden ze door *J. Douset* gekenschetst als: „Une nouvelle étape dans la réalisation de la politique commune des transports” („Revue du Marché Commun”, juni 1963, blz. 229-233). In een „annexe” op dit artikel wordt een overzicht gegeven van de voorstellen van de Commissie. Deze behelzen: de vaststelling van margetarieven; de vaststelling van nationale contingenten voor vervoer voor rekening

van derden; harmonisatie der concurrentievoorwaarden; een onderzoek naar de kosten van de infrastructuur in de verschillende lid-staten; unificatie van het vergunningen-beleid.

Tegen deze voorstellen bestaan in Nederland grote bezwaren, met name tegen het feit, dat protectie van andere vervoerstakken ten koste van het wegvervoer niet uitgesloten is en de internationale mededinging goeddeels wordt geëlimineerd. Een uiteenzetting van deze kritiek vindt men in „E.E.G. Vervoerspolitiek” („Verkeer”, no. 3, 1963, blz. 146-148).

Behalve in E.E.G.-verband wordt een zekere mate van coördinatie van vervoerspolitiek in groter Europees verband nagestreefd. Hieraan is een artikel van *Ch. Woelker*: „Entwicklung, Stand und Aussichten der Europäischen Verkehrspolitik” („Europa-Archiv”, 10 augustus 1963, blz. 577-582) gewijd. Het voor deze coördinatie gecreëerde orgaan, de C.E.M.T., een conferentie van Europese Ministers van Verkeer, dat zich o.a. bezighoudt met de economische ontwikkeling van het transport, de verkeersveiligheid en de verbetering van het wegennet, wordt besproken in het artikel van *Michel, Mange*: „A general transport policy for Europe” („The O.E.C.D.-Observer”, oktober 1963, blz. 14-16).

Een samenvatting van het jaarverslag over 1962 van de C.E.M.T., waarin de situatie van het vervoerswezen wordt geschetst, vindt men in „Die europäische Verkehrsministerkonferenz über die Lage der Verkehrswirtschaft in Europa” („Europa-Verkehr”, no. 2, 1963, blz. 67-69).

De derde vorm van regionale samenwerking op verkeersgebied waarbij Nederland is betrokken, is die in het kader van de Benelux. Een overzicht van hetgeen in dit verband is bereikt, met name door het op 1 oktober 1962 inwerking-treden van een drietal beschikkingen op vervoersgebied (de liberalisatiebeschikking, de beschikking over de Benelux-tarieven en de beschikking inzake afmetingen en gewichten), geeft *Mr. E. P. Bruggeman* in „De voortgang van de Benelux-samenwerking op het gebied van het wegverkeer” („Benelux Publikatieblad”, no. 5, 1963, blz. 18-56). Deze beschikkingen betekenen, dat met ingang van genoemde datum het goederenverkeer over de weg tussen de drie Benelux-landen vrij kan geschieden door de ondernemers, die in de drie landen tot het verrichten van vervoer zijn toegelaten. Bij het verrichten van dit intra-Benelux-vervoer dienen de ondernemers zich voorts te houden aan een gemeenschappelijk tarief. Ten slotte zijn maximum-afmetingen en -gewichten vastgesteld van de voertuigen, die voor dit vervoer mogen worden gebruikt.

Harmonisatie.

Tegelijk met de integratie op andere terreinen dient gestreefd te worden naar de voortgang der coördinatie op monetair terrein, waarvan het einddoel is de totstandbrenging van een monetaire unie, zoals blijkt uit het actieprogramma voor de tweede etappe van de Commissie. Een belangrijk onderdeel van de monetaire coördinatie wordt gevormd door de onderlinge hulpverlening bij betalingsbalansmoeilijkheden. Thans wordt deze geregeld in onderling overleg tussen de lid-staten. Via de vorming van een „Europees Reserve Fonds”, dat de hulpverlening ter hand kan nemen en bestaat uit bijdragen der lid-staten, kan zich, zoals *P. Kern* in „Vers une monnaie unique en Europe” („Revue du Marché Commun”, juli/augustus 1963, blz. 281-292) stelt, een monetaire organisatie als het Amerikaanse Federal Reserve System ontwikkelen.

Daartegenover wil *Dr. L. Gleske* in „Monetary Policy in the Common Market” („Rotterdamsche Bank Review”, mei 1963, blz. 5-39) wel tevoren de omvang der verplichtingen van de lid-staten vastleggen, daar dit de snelheid van hulpverlening ten goede zal komen, maar voor de uiteindelijk te voeren uniforme monetaire politiek behoeft z.i. geen gecentraliseerd orgaan gecreëerd te worden. Hij wijst erop, dat het Monetaire Comité i.v.m. zijn samenstelling een aanzienlijke invloed kan uitoefenen op de in nationaal verband gevoerde monetaire politiek.

In „Europa-Archiv” (no. 19, 1963) geeft *Heinz Mesenberg* een korte beschouwing over harmonisatie en gelijkmaking van belastingen. Volgens hem zal een absolute gelijkmaking en unificatie op enorme moeilijkheden stuiten en is dit ook niet absoluut nodig. In vele nationale markten, bijv. in de Verenigde Staten, Zwitserland en ook in de Bondsrepubliek, heeft zich een intensieve mededinging ontwikkeld ondanks zekere regionale en lokale belastingverschillen. De verdragen van de E.G.K.S. en de E.E.G. laten een zekere speelruimte toe op dit gebied.

Economische politiek.

In „Socialisme en Democratie” (november 1963) constateert *Ir. S. A. Posthumus* het bijzonder teleurstellende feit, dat er nog steeds geen gemeenschappelijke energiepolitiek tot stand is gekomen. Helaas konden in de crisistoestand omstreeks 1957, ontstaan door een zekere mate van overproductie in de olie-industrie en de toenmalige tijdelijke teruggang in de economische ontwikkeling van Europa, niet de juiste maatregelen door de H.A. worden

getroffen. Dit was onmogelijk, omdat de Raad van Ministers geen redenen zag voor het aanwezig zijn van een crisistoestand. De diepere oorzaken liggen natuurlijk in de verschillende en-nogal eens tegenover elkaar staande nationale belangen. Onder druk van het Europese Parlement werd wel een Interexecutieve Werkgroep, waarin de drie executieven vertegenwoordigd zijn, opgericht. Vele pogingen zijn sindsdien ondernomen, maar deze strandden steeds op de Raad, waar nationale belangen bleken te prevaleren. Vanzelfsprekend brengt deze onzekere toestand belemmeringen mee voor de Europese steenkolenindustrie. *Ir. Posthumus* vraagt zich af, wanneer eindelijk het moment komt, dat de executieven de politieke moed zullen hebben om hun opdracht terug te geven aan de Raad.

In „Aussenpolitik” (december 1963) geeft *Carl A. Ehrhardt* een analyse van de inhoud en methode van de nieuwe voorstellen van de Europese Commissie aan de Raad betreffende het programma van economische politiek op middellange termijn. De controversale Hallstein-Erhard, welke tijdens de debatten over het actieprogramma en in het bijzonder over de economische politiek op lange termijn naar voren kwam, schijnt nu enigszins verzacht te zijn. Schrijver maakt overigens bezwaar tegen het opnemen van het woord „programmierung”. Hierover kunnen gemakkelijk misverstanden ontstaan. Er is nu echter van een geplande economie zoals die ook in verschillende democratische landen wordt toegepast nauwelijks meer iets te bespeuren.

EUROPA-INSTITUUT
van de Rijksuniversiteit te Leiden.

EUROPA-INSTITUUT
van de Universiteit van Amsterdam.

Uitbreidingsplannen voor het hoger onderwijs in Engeland

Een in Engeland veel gebruikte manier om tot oplossing van belangrijke vraagstukken te komen is het instellen van een commissie van personen van gewicht, die haar bevindingen en adviezen na ampel beraad neerlegt in een meer of minder uitgebreid rapport. Zo werd begin 1961 een commissie ingesteld onder voorzitterschap van Prof. Lord Robbins met het doel het Engelse hoger onderwijs en zijn ontwikkeling op lange termijn aan een nadere beschouwing te onderwerpen en het geven van adviezen omtrent gewenste wijzigingen. Eind vorig jaar verscheen het rapport van de commissie; het telt 335 blz., afgezien van zes delen appendices, waarvan tot dusver slechts de helft is verschenen. Hieruit blijkt dat de commissie haar taak grondig heeft opgevat.

De aanbevelingen van de commissie zijn, hoewel niet revolutionair, toch opzienbarend. Een van de belangrijkste punten is de uitbreiding van het hoger onderwijs. Vergelijken met 1962/63 wordt voor 1973/74 een uitbreiding van het aantal plaatsen aan instellingen van hoger onderwijs van 80 pCt. en voor 1980/81 een uitbreiding van 160 pCt. aanbevolen. Zoals bekend selecteren de Engelse universiteiten zelf hun toekomstige studenten en worden slechts zoveel studenten toegelaten als er „plaatsen” beschikbaar zijn; het aantal „plaatsen” hangt ten nauwste samen met het aantal staffeden.

Deze grote uitbreiding is behalve op de bevolkingsgroei

gebaseerd op een bestaande trend in het percentage 18-jarigen dat de middelbare school verlaat met voldoende kwalificaties voor een hoger onderwijsopleiding en een kleine toename (10 pCt. over 20 jaar) van het aantal gekwalificeerden dat hoger onderwijs verlangt. Deze voorgestelde groei is vergelijkbaar, althans voor de periode 1965-1975, met voorspellingen voor de groei van de vraag naar hoger onderwijs in Nederland, gebaseerd op de verwachte groei van het inkomen per hoofd ¹⁾. Hoewel deze groei aanzienlijk is, is hij niet groter dan die sinds de oorlog; het aantal studenten is sinds de oorlog verdrievoudigd.

Het gevolg van de voorgestelde uitbreiding zal zijn dat het percentage van de werkende bevolking dat een hoger onderwijsopleiding heeft voltooid zal stijgen van 3,4 pCt. tot 6,2 pCt. in 1980; indien men veronderstelt dat een gelijk percentage van elke generatie hoger onderwijs volgt als in 1980, zal het percentage van de werkende bevolking dat een hoger onderwijsopleiding heeft gevolgd geleidelijk stijgen tot 15.

Een belangrijke vraag is of er wel plaats is voor een dergelijk groot aantal afgestudeerden. De commissie is niet in detail getreden, maar heeft gewezen op een trend in de

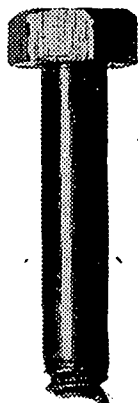
¹⁾ Zie H. Linneman: „Demand for Higher Education in the Netherlands”, in J. Sandee, ed., *Europe's Future in Figures*, Noord-Hollandse Uitgevers Maatschappij, Amsterdam 1964.

richting van een steeds grotere vraag naar hoog gekwalificeerde krachten; deze ontwikkeling bevindt zich in landen als de Verenigde Staten en Zweden al in een verder stadium.

De kosten van deze expansie zijn niet gering. Berekend is dat de jaarlijkse kosten van het hoger onderwijs zullen stijgen van £ 206 mln. in 1962/63 tot £ 642 mln. in 1980/81. Ook in verhouding tot het bruto nationaal produkt is er een sterke stijging van de kosten van het hoger onderwijs; beliepen deze kosten in 1962/63 0,8 pCt. van het nationaal produkt, in 1980/81 zal dit 1,9 pCt. zijn. De vraag of het land zich zulke hoge uitgaven wel kan veroorloven, wordt o.a. beantwoord met het argument dat deze uitgaven zijn te beschouwen als een investering in „human capital”, waarvan de opbrengsten, hoewel zeer moeilijk meetbaar, zeker die van commerciële investeringen zullen overtreffen. Verder is het veel riskanter te weinig dan te veel in het hoger onderwijs te investeren, zeker als men in ogenschouw neemt wat landen als de Verenigde Staten en de Sowjet-Unie op dit gebied doen.

Het rapport bevat ook een hoofdstuk waarin het Engelse hoger onderwijs vergeleken wordt met dat van andere landen. Het resultaat van deze vergelijking valt, althans wat betreft een vergelijking met andere Westeuropese landen, niet al te slecht uit voor Engeland, hetgeen geruststellend zal werken op de Engelse gemeederen, die de laatste tijd nogal geschokt zijn door uitingen van zelfbeschuldiging en kleinering op allerlei gebied. Het maken van vergelijkingen is door het grote verschil in instellingen en gebruiken uiterst moeilijk, maar dit hoeft niet te betekenen dat vergelijkingen geen waarde hebben. Typisch voor het Engelse hoger onderwijs is het geringe aantal studenten per staflid. De eerste kolom van onderstaande tabel geeft een overzicht van deze verhoudingen voor een aantal landen. Enerzijds wijst dit op de zorg die aan het onderricht van de individuele student besteed wordt, anderzijds kan het ook als een geringere doeltreffendheid van de onderwijsmethode worden geïnterpreteerd.

Een andere interessante vergelijking tussen verschillende landen is die van het percentage van de voor hoger onderwijs in aanmerking komende leeftijdsgroep dat hoger onderwijs aanvangt. De tweede en derde kolom van de tabel geven een overzicht voor een aantal landen van het percentage van de relevante leeftijdsgroep dat hoger onderwijs op het Engelse universitaire niveau aanvangt en van een dergelijk percentage voor alle niveaus van hoger onderwijs.

deze bout kost f,..

Eén vitale bout breekt en de machine staat stil. Direct gevolg: de produktie stagneert. Misschien moet er een monteur uit het buitenland komen. Misschien verliest U een belangrijke order. Het risico van machinebreuk wordt door de toenemende mechanisatie steeds groter. Dit risico hoeft U niet zelf te dragen. Voor ieder bedrijf zijn er verzekeringsmogelijkheden, die de financiële gevolgen van machinebreuk opvangen. Een objectieve en de voor U meest geschikte keuze doet de assurantiemakelaar. R. Mees & Zoonen Assurantiën beschikt over een staf van deskundigen die U gaarne zal adviseren inzake het sluiten van een verzekering aangepast aan Uw speciale behoeften, en in geval van schade Uw belangen behartigt.

R. MEES & ZONEN ASSURANTIËN

Rotterdam - Amsterdam - 's-Gravenhage - Schiedam
Delft - Vlaardingen - Alblasterdam - Spijkenisse

Vergelijking van het hoger onderwijs in een aantal landen

Landen	Gem. aantal studenten per staf-lid	pCt. van leeftijds-groep dat h.o. aanvangt, 1958/59		pCt. van leeftijds-groep dat h.o. voltooit, 1961/62	
		Engels un. niv.	alle niv. h.o.	Engels un. niv.	alle niv. h.o.
Engeland	8	4,5	7,7	5,6	9,8
Frankrijk	30	7	9	3	5
West-Duitsland	35	4	7	3	4
Nederland	14	3	6	2	4
Zweden	12	10	12	.	7
Verenigde Staten	13	20	30	6	17
U.S.S.R.	12	5	5	7	7

Er blijkt uit dat er een duidelijk verschil is tussen enerzijds het Europese hoger onderwijs en anderzijds het Amerikaanse, met Zweden als middenklasse. In dit lijstje is Nederland de hekkesluiter. In een noot bij de tabel wordt het erg lage percentage dat in Nederland een universitaire opleiding aanvangt (3 pCt.) toegeschreven aan het naar verhouding lage percentage dat het noodzakelijke einddiploma behaalt.

Van nog meer belang echter is het percentage van de leeftijdsgroep dat de studie volbrengt; men vindt deze percentages in de laatste twee kolommen van de tabel ²⁾. Hieruit blijkt dat Engeland allerminst een slecht figuur slaat in vergelijking met de andere Westeuropese landen. Het percentage van de leeftijdsgroep dat een universitaire of hoger onderwijsopleiding voltooit in Frankrijk, West-Duitsland en Nederland bedraagt slechts ongeveer de helft van het percentage in Engeland. Het rapport ziet hierbij niet over het hoofd dat de studieduur in de verschillende landen aanmerkelijk verschilt. In Engeland duurt de opleiding voor de bachelor's graad voor de meeste studies drie jaar, terwijl in Nederland en Duitsland de studie volgens de regelingen vier of vijf jaar duurt; zoals men weet is de werkelijke gemiddelde studieduur in Nederland ruim zes jaar. Toch valt nog te bezien in hoeverre de Nederlandse studie, die gemiddeld tweemaal zo lang duurt als de Engelse, te prefereren is boven de Engelse. Het meer intensieve contact tussen studenten en stafleden, dat mogelijk gemaakt wordt door het lage aantal studenten per stafid en door de Engelse academische traditie, zal de kwaliteit van het Engelse onderwijs zeker ten goede komen. Het relatief geringe percentage dat de eindstreep niet haalt, nl. 14 pCt., houdt hiermee waarschijnlijk dan ook verband; in Nederland is dit 40 pCt., ondanks de mogelijkheid examens vele malen te herhalen, doch hiertegenover staat weer dat Britse universiteiten hun aspirant-studenten kunnen selecteren.

Van de vele aanbevelingen die in het rapport gedaan worden kunnen er hier slechts enkele naar voren worden gebracht. Eén van de typerende trekken van het Engelse universitaire leven is de positie van de universiteiten van Oxford en Cambridge, korthedshalve soms aangeduid met Oxbridge en nu ook met Camford. Het enorme prestige van deze universiteiten werkt vaak frustrerend op andere universiteiten, die dikwijls hun beste krachten zien vertrekken. Om dit enigszins recht te trekken wordt aanbevolen extra fondsen aan de overige universiteiten beschikbaar te stellen met het doel het werk daar aantrekkelijker te maken. Bovendien worden Oxford en Cambridge bedreigd met een onafhankelijk onderzoek indien ze hun verouderde bestuursorganisatie, die voortkomt uit de van andere universiteiten afwijkende „college”structuur, niet hervormen.

²⁾ De tweede en derde kolom betreffen slechts de „full-time” studenten, terwijl de laatste twee kolommen ook de resultaten van „part-time” studenten weergeven, zodat de twee groepen kolommen niet direct vergelijkbaar zijn.

Een ander punt is het technisch hoger onderwijs, dat volgens de commissie gestimuleerd dient te worden door het oprichten van speciale instellingen. De Technische Hogeschool te Delft wordt, naast die te Zürich en het Massachusetts Institute of Technology, ten voorbeeld gesteld. Verder wordt voorgesteld, aan een aantal „Colleges of Advanced Technology” een universitaire status te geven. Van belang voor het economisch onderwijs is het voorstel twee „business-schools” op te richten voor studenten die al een lagere universitaire graad hebben behaald.

De cursusduur van drie jaar voor de bachelor's graad zal volgens het rapport ongewijzigd moeten blijven, doch het aantal studenten studierend voor hogere graden zal moeten stijgen van 20 pCt. tot 30 pCt. Wat betreft de onderwijsmethoden wordt weinig nieuws naar voren gebracht. Aanbevolen wordt het systeem van tutors, waarbij iedere student regelmatig contact heeft met een stafid, ongewijzigd te laten. Verder wordt aanbevolen het instellen van kleinere discussiegroepen. Sociaal contact tussen stafleden en studenten dient te worden aangemoedigd; men vermoedt dat dit het afbreken van de studie tot op zekere hoogte zal voorkomen. Wat betreft de huisvesting van studenten wordt voorgesteld het gedeelte der studenten waarvoor de universiteit accommodatie verschaft te verhogen van 32 pCt. in 1961 tot 54 pCt. in 1980.

Samenvattend kan men zeggen dat de commissie voorstelt de richting die het Engelse hoger onderwijs tot nu toe heeft gevolgd voort te zetten, zij het aangepast aan de eisen van deze tijd. De individuele inslag van het Engelse hoger onderwijs die het onderscheidt van het hoger onderwijs elders, blijft behouden.

Birmingham.

Drs. C. VAN DE PANNE.

INGEZONDEN STUK

Bezinning op de verticale prijsbinding

Aan het slot van zijn beschouwing over verticale prijsbinding in „E.-S.B.” van 8 april jl. voert Dr. H. Hoelen een argument aan dat de laatste tijd wel vaker vernomen is, nl. dat de opheffing der verticale prijsbinding een discriminatie zou inhouden ten voordele van grootwinkelbedrijven en coöperaties, die immers in al hun filialen artikelen onder eigen merk tegen een vaste prijs kunnen blijven verkopen.

Dit argument nu is m.i. onjuist. Wat de detailhandel van opheffing der verticale prijsbinding vreest, is verscherping van de prijsconcurrentie — en daaraan staan grootwinkelbedrijven evenzeer bloot als kleine zelfstandige ondernemers. Het zal een grootwinkelbedrijf weinig baten dat het in al zijn filialen een bepaald artikel onder eigen merk tegen een zelfde prijs kan aanbieden, als een andere onderneming — groot of klein — hetzelfde artikel onder een fabrieksmerk tegen een lagere prijs kan verkopen. Zij zullen dus evenzeer aan de prijsconcurrentie moeten meedoen en het is zelfs denkbaar dat zij daarbij niet meer in al hun filialen voor hetzelfde artikel dezelfde prijs berekenen.

Overigens zij gewaarschuwd tegen het modewoord *discriminatie*, dat vaak suggestief gebruikt wordt. O.i. is van discriminatie slechts sprake als het *gelijke* ongelijk behandeld wordt. Zoals de schrijver zelf vermeldt gaat het hier over twee ongelijke situaties, nl. enerzijds prijsbinding van buiten af, en anderzijds prijsstelling binnen één onderneming. Daarom is het woord discriminatie hier in elk geval te onpas gebruikt.

Amsterdam.

Mr. O. LEYENDEKKERS.

Wij vermogen bepaald niet in te zien, dat wij het woord discriminatie te onpas zouden hebben gebruikt. De door onze opponent aangevoerde ongelijkheid is juist de *oorzaak*, dat een bepaalde sector, nl. die waarin produktie, groot- en kleinhandel geïntegreerd zijn, onbereikbaar is voor een overheidsmaatregel, in casu een verbod van (collectieve) verticale prijsbinding. Onzes inziens is er in een dergelijk geval wel degelijk sprake van discriminatie.

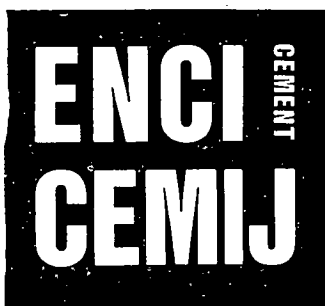
Onze opponent ontkent bovendien, dat er sprake zou zijn van discriminatie ten *voordele* van het geïntegreerde bedrijf, omdat dit toch mee zal moeten gaan met de verscherpte prijsconcurrentie. Dit zal in het ene geval misschien wel noodzakelijk zijn, in het andere weer niet. Het gaat er echter in de eerste plaats om, dat het verbod van v.p.b. de getroffen fabrikant de mogelijkheid ontnaemt een consequente afzetpolitiek te volgen tot aan de consument toe. Het geïntegreerde bedrijf blijft deze mogelijkheid echter behouden.

Amsterdam.

Dr. H. HOELEN.

Geldmarkt.

Terugstromend bankpapier had in de, op 11 mei eindigende, periode de kassen der banken weer zodanig gevuld, dat behalve de financiering van een netto-betaling aan de schatkist toch het tegoed bij De Nederlandsche Bank kon stijgen en een deel van de bij de Centrale Bank opgenomen voorschotten kon worden afgelost. De verruiming leidde 13 mei tot een forse daling met $\frac{3}{4}$ pCt. van de daggeldrente, waardoor deze op 2 pCt. kwam. De ontspanning heeft echter maar kort geduurd. Velen schijnen met Pinksteren grote bestedingsplannen te hebben gehad, hetgeen zich weerspiegelt in een vroegtijdige uitzetting van de bankbiljettencirculatie. Tevens schijnt de Staat wat vaart achter de invordering van de inkomstenbelasting te zetten. In de afgelopen week ontstonden nieuwe spanningen, die resulteerden in een stijging van de geldmarktrente tot 3 pCt. Betreffende de norm der kredietrestrictieregeling is tussen

VERKOOPASSOCIATIE ENCI-CEMIJ N.V.
verkoopkantoor van de Nederlandse
Cementindustrie te Amsterdam

zoekt in verband met de ontwikkeling van de cementindustrie en de sterke groei van de cementmarkt, contact met een omstreeks 35 - 40 jarige

bedrijfseconoom

die als marktanalytisch staffunctionaris zal worden belast met het instellen van onderzoeken naar en het analyseren van de situatie, ontwikkeling en toekomstige positie van de cementmarkt; het bestuderen van de verkooporganisatie, de gehanteerde distributiemethoden, de krediet- en betalingsvoorwaarden de verkoopplanning op lange termijn enz.

Verwacht wordt dat hij de directie adviseert inzake de te volgen verkoop- en investeringspolitiek. Naast een gedegen kennis van de te volgen methodiek is een goed commercieel inzicht noodzakelijk.

Wij zijn gemachtigd aan serieuze reflectanten telefonisch nadere inlichtingen te verstrekken (tel. 010-51006, toestel 2).

Eigenhandig geschreven brieven met uitvoerige gegevens worden onder nummer 71 ingewacht bij

Psychologisch Adviesbureau
L. Deen en Dr. J. G. H. Bokslag
Nwe Binnenweg 474, R'dam.

Voor vacerende functies en beschikbare krachten

op hoog niveau zijn de advertentiekolommen van „Economisch-Statistische Berichten” het aangewezen medium:

1e) Omdat Uw annonce onder de aandacht komt van stafpersoneel in de grote bedrijven.

2e) Omdat Uw annonce wordt gelezen door diegenen, die de zakelijk belangrijke beslissingen nemen, of daarbij van grote invloed zijn.

De Nederlandsche Bank en de banken overeengekomen, dat voor de gehele periode van mei tot en met augustus in verband met de seizoenmatige daling in de kredietverlening, geen verhoging van het plafond zal plaatsvinden. Het stijgingspercentage is derhalve op nul gesteld. De trendmatige vergroting van het kredietbedrag mag dus hoogstens gelijk zijn aan het bedrag van de inkrimping die het seizoen zal medebrengen. De regeling voor de afzonderlijke maanden is zelfs nog verfijnder. In mei en juni is nog een stijging met $\frac{1}{2}$ pCt. per maand toegestaan, doch in juli en augustus zal de kredietverlening elke maand $\frac{1}{2}$ pCt. moeten dalen. Het omlaag brengen van het plafond is een primeur in de monetaire geschiedenis. Hoewel het seizoen in het beleid een belangrijke rol is gaan spelen heeft de Centrale Bank nimmer cijfers van het seizoenpatroon gepubliceerd. In het Economisch Kwartaaloverzicht van de Amsterdamsche Bank zijn echter enige grafieken opgenomen, waarin naast de werkelijke cijfers de voor seizoen gecorrigeerde gegevens zijn opgenomen. Hieruit kan men een globale indruk krijgen van de seizoenbeweging.

Kapitaalmarkt.

De besparingen bij handelsbanken hebben zich volledig hersteld van de inzinking die zij in de laatste vier maanden van 1963 te verduren hadden. In januari was er wederom een positief spaarverschil, dat echter nog aanmerkelijk lager lag dan in januari 1962. In februari komt het cijfer boven dat van de overeenkomstige maand van vorig jaar uit (f. 60 mln., resp. f. 40 mln.) en in maart is dit verschil nog groter geworden (f. 70 mln. en f. 20 mln.). De rentepolitiek schijnt dus succes te hebben.

Terwijl op de openbare emissiemarkt de uitgiften van aandelen en obligaties in het eerste kwartaal aan de matige kant zijn gebleven, is er bij de uitgifte van pandbrieven door hypotheekbanken een verdere groei te constateren. Tegen f. 59 mln. nieuw geplaatst papier in de eerste drie maanden van 1963 staat voor hetzelfde tijdvak in 1964 niet minder dan f. 150 mln.

De Bank voor Nederlandsche Gemeenten heeft even moeten wachten om de Staatsleningen alle kans te geven maar komt thans met een tweede lening. Men vraagt f. 100 mln. tegen 5 pCt. met een uitgiftekoers van $99\frac{3}{4}$ pCt.

VOORAANSTAAND NEDERLANDS CONCERN bestaande uit een groep produktiebedrijven en een hoofdkantoor zoekt voor haar hoofdkantoor een academisch gevormd

ECONOOM

die na inwerktijd en gebleken geschiktheid in aanmerking komt voor de functie van

CHEF

BEDRIJFSECONOMISCHE AFDELING

Hij wordt ingewerkt door de huidige chef van de afdeling en zal de inwerktijd in het bijzonder nodig hebben om vertrouwd te geraken met de economische aspecten van zeer gespecialiseerde fabricage-technieken. Op basis van het hiervoor noodzakelijk onderzoek zal hij zowel de concern-directie als de fabrieksdirecties dienen te adviseren over problemen van administratieve en bedrijfseconomische aard in de meest ruime zin van het woord. Ervaring als bedrijfseconoom in de proces-industrie geeft uitgesproken voorkeur. Leeftijd omstreeks 35 jaar. Het aanvangssalaris wordt beïnvloed door leeftijd en ervaring doch zal niet lager liggen dan f 22.500,- per jaar.

Met de hand geschreven sollicitatiebrieven met informatie over opleiding, praktijk en leeftijd en vergezeld van een recente pasfoto voor 1 juni a.s. aan het bureau van dit blad onder nummer ESB 21-1, Postbus 42, Schiedam.

Abonneert U op

DE ECONOMIST

Maandblad onder redactie van

Prof. P. Hennipman,
Prof. A. M. de Jong,
Prof. F. J. de Jong,
Prof. P. B. Kreukniet,
Prof. H. W. Lambers,
Prof. J. Tinbergen,
Prof. G. M. Verrijn Stuart,
Prof. J. Zijlstra.

★

Abonnementprijs f. 30; voor studenten f. 15.

★

Abonnementen worden aangenomen door de boekhandel en door uitgevers

**DE ERVEN F. BOHN
TE HAARLEM**

E.-S.B. 20-5-1964

Bij de eerste lening 1964 was de koers 99. Het effectieve rendement ligt daardoor thans iets lager.

Indexcijfers aandelen. (1953 = 100)	30 dec. 1963	H. & L. 1964	8 mei 1964	15 mei 1964
Algemeen	392	419 — 394	418	419
Intern. concerns.....	548	598 — 553	596	597
Industrie	341	356 — 340	351	353
Scheepvaart	153	161 — 150	157	150
Banken	232	249 — 232	236	240
Handel enz.	165	172 — 164	172	173

Bron: A.N.P.-C.B.S., Prijscourant.

Aandelenkoersen.

Kon. Petroleum	f. 147,50	f. 166,40	f. 160,10
Philips G.B.	f. 148,30	f. 153	f. 154,40
Unilever	f. 138,90	f. 144,40	f. 147,40
Expl. Mij. Scheveningen.....	398	350	354
A.K.U.	526	546	512½
Hoogovens, n.r.c.	564½	643	653
Kon. Zout-Ketjen, n.r.c.	775	899	890
Nationale-Nederlanden, c	870	965	895
Zwanenberg-Organon	900	968	990
Robeco	f. 227	f. 231	f. 231

New York.	30 dec. 1963	8 mei 1964	15 mei 1964
Dow Jones Industrials	760	829	826
Rentestand.			
Langl. staatsobl. a)	4,71	4,85	4,85
Aand.: internationalen b).....	3,15 b)		3,31
lokalen a)	3,66 b)		3,37
Disconto driemaands schatkist- papier	2½	3	3½

a) Bron: Veertiendaags Beursoverzicht Amsterdamsche Bank.

b) 19 december 1963.

C. D. JONGMAN.

**ADVERTEER MEER
IN
E.-S.B.!**

Efficiency

bespoedigt

Uw contacten

met gegadigden

★

ndien.

Uw telefoonnummer

in Uw annonce

moet worden

opgenomen,

vermeld dan

tevens het

NETNUMMER

De Vereniging van Uitgevers van Dagbladen „DE NEDERLANDSE DAGBLADPERS”

zoekt voor haar te Amsterdam gevestigd secretariaat een tweetal stafmedewerkers (adjunct-secretarissen), te weten

a. JURIST

die zich in nauw contact met de dagbladondernemingen zal bezighouden met aangelegenheden betreffende de afsluiting en uitvoering van CAO's, met zaken op het terrein van het advertentiewezen en met werkzaamheden van meer algemene aard. De functie kan eventueel ook door een econoom worden vervuld.

b. ECONOOM

die zich, eveneens zeer zelfstandig, zal bezighouden met zeer uiteenlopende problemen op algemeen en bedrijfseconomisch gebied. De betrokkene zal tevens met werkzaamheden van meer algemene aard worden belast.

Beide functionarissen zullen nauw worden betrokken bij de veelsoortige en interessante problemen waar het dagbladbedrijf mee te maken heeft en zich ook met werkzaamheden met een representatief karakter bezighouden. Enkele jaren praktische ervaring is zeer gewenst.

Eigenhandig (niet met ballpoint) geschreven sollicitaties, vergezeld van een recente pasfoto, te richten aan de Secretaris van de Nederlandse Dagbladpers, Johannes Vermeerstraat 14, Amsterdam-Z.

VBB

Verenigde Bedrijven Bredero n.v.

vraagt voor de N.V. Maatschappij voor
Projektontwikkeling „EMPEO” te
Utrecht een

STATISTISCH MEDEWERKER

Deze zal worden ingedeeld bij de af-
deling verkeersonderzoek en belast met
het programmeren en uitwerken van
verkeerswaarnemingen in de ruimste
zin.

Gewenste opleiding: H.B.S. - B of
gelijkwaardig qua wiskundige onder-
grond.

Statistische of wiskundige vervolg-
opleiding strekt tot aanbeveling.

Brieven met opgave van opleiding en
ervaring te zenden aan de Centrale
Personeelsafdeling.

NIEUWE GRACHT 6 • UTRECHT • TELEFOON: 030-16481

Telkens en telkens blijkt ons weer
hoezeer de nog steeds snel groeiende
lezerskring van onze uitgave

deze wegwijzer, speciaal voor de parti-
culiere belegger, wat inhoud, actualiteit
en objectiviteit betreft waardeert.

Dit heeft vele redenen: het bevat
wekelijks:

- 1e Interessante (hoofd)artikelen, die
steeds actuele onderwerpen des-
kundig behandelen.
- 2e Een uitvoerig en levendig, bijna
dynamisch geschreven beursover-
zicht, de stemming goed weer-
gevend.
- 3e Door een ieder te hanteren fonds-
analyses, volgens een eigen prak-
tisch systeem, enig voor Nederland.
- 4e Een chronique scandaleuse, fair en
onderhoudend geschreven en uiter-
aard zonder sensatie.
- 5e Een leerzame vragenrubriek, ad-
viezen voor velen inhoudend.
- 6e Gegevens omtrent vele fondsen
(ook van incurante) telkens
wanneer hieromtrent iets te mel-
den valt.

Wij zenden u op uw verzoek gaarne
gratis een 2-tal proefnummers ter
kennismaking.

Adm. Bel-Bel, Postbus 42, Schiedam.

1870

N.V. Levensverzekering Maatschappij

DE NEDERLANDEN VAN 1870

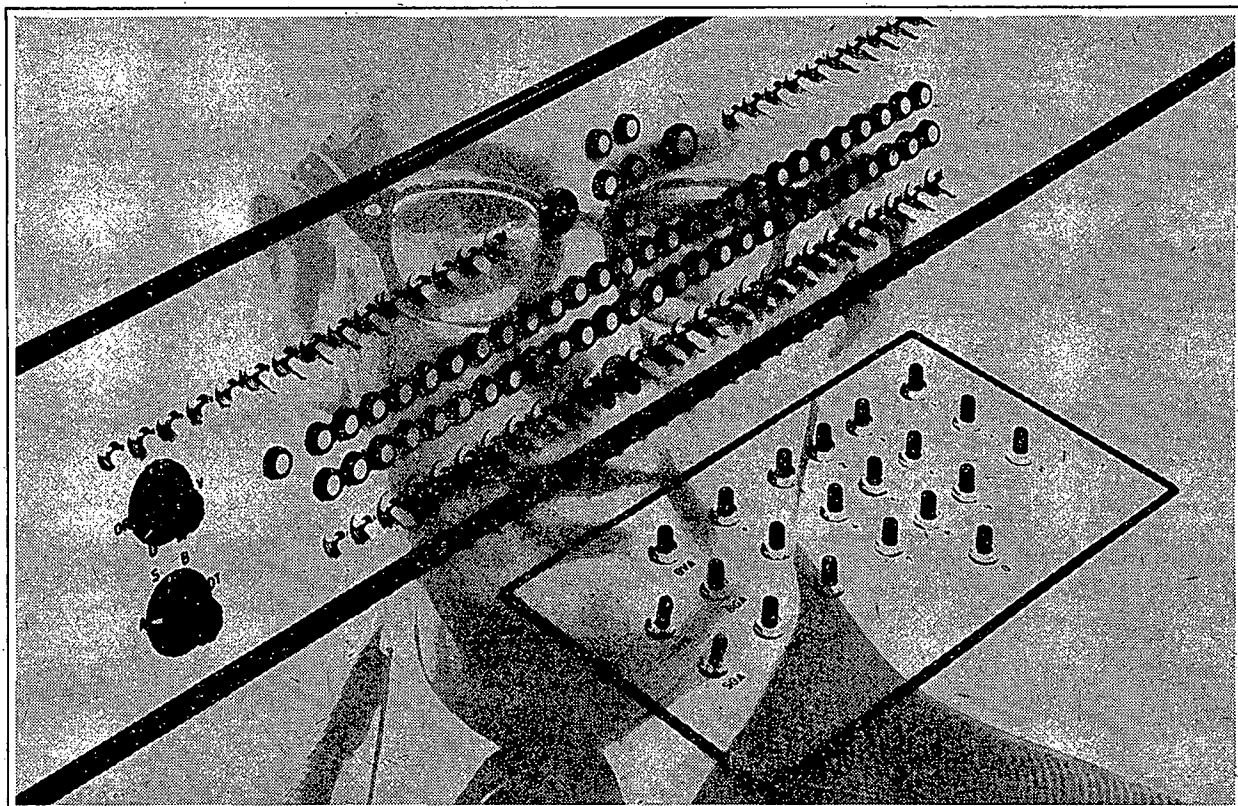
VERZEKERINGEN
voor staf en personeel

reeds voor een groep van 5

LAGERE TARIEVEN HOGERE KORTINGEN

Herengracht 124-128 Amsterdam tel. 62112

Er is meer nodig...

zelfs een
ELX1/ELX8
kan niet zonder de
MENS

organisatiedeskundigen en systeemanalysten, die de optimale toepassing van een informatieverwerkend systeem EL X1 of EL X8 in het bedrijf helpen voorbereiden,

programmeurs, die bij de opstelling van de eerste programma's assistentie verlenen en ook na levering beschikbaar blijven,

eigen programmeurs, die de kunst van het programmeren volledig beheersen, omdat zij hun opleiding van de ervaren docenten van ELECTROLOGICA hebben ontvangen.

ELECTROLOGICA stelt zijn uitgebreide staf van deskundigen ter beschikking van alle (toekomstige) gebruikers van een EL X1 of EL X8.

ELECTROLOGICA
SERVICE en OPLEIDING
genieten terecht dezelfde voortreffelijke reputatie als
ELECTROLOGICA - COMPUTERS

N.V. ELECTROLOGICA

Stadhoudersplantsoen 214, Den Haag, Postbus 207, Telefoon (070) 514641*, Telex 32284

Het bestuur van de STICHTING
DIAKONESSENHUIS AMSTELVEEN
roept sollicitanten op voor de
functie van

economisch directeur

van het te bouwen ziekenhuis te Amstelveen.

De aan te stellen functionaris zal de opbouw van het ziekenhuis actief moeten begeleiden en als lid van het directorium na de aanvang van de exploitatie van het ziekenhuis doelmatig leiding dienen te geven.

Gewenste leeftijd: tussen 35 en 45 jaar.

Met de hand geschreven sollicitaties worden ingewacht door de voorzitter Drs C. L. Spits, Baljuwenlaan 26, Amstelveen.

KWANTITEIT of KWALITEIT ?

Wanneer het U vooral om de kwantiteit van de reacties op door Uw onderneming geplaatste personeelsannonces gaat, dan menen wij er goed aan te doen U tevoren te moeten afraden deze annonces in „E.-S.B.” te plaatsen. Honderden reacties voorspellen wij U beslist niet.

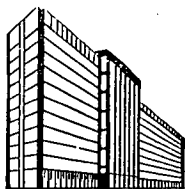
★

Wilt U echter een indruk hebben van de kwaliteit van de binnenkomende reacties, dan zal het U interesseren dat talrijke grote ondernemingen regelmatig „E.-S.B.” inschakelen als medium voor het oproepen van functionarissen op hoog niveau. De ervaring leert deze bedrijven namelijk dat een oproep in „E.-S.B.” geplaatst, een prima selectie van het aantal reacties betekent, hetgeen een niet onbelangrijke aanwijzing is wat betreft het „aanbod”.

★

Zoekt U het in de kwaliteit van de reacties op Uw personeelannonces, dan geven wij U ernstig in overweging om „E.-S.B.” als medium in te schakelen.

Advertentie-afdeling „E.-S.B.”
Postbus 42 — Schiedam.

GAK

Wij vragen een

adjunct-afdelingschef

voor de afdeling organisatie

De te benoemen functionaris zal rechtstreeks ressorteren onder het Hoofd van Dienst voor Organisatie; onder deze functionaris zal hij, na een inwerktijd, worden belast met de dagelijkse leiding van de afdeling.

De salarisgrenzen zijn van f. 1136.- tot f. 1600.- per maand inclusief de huurcompensatie. Aanstelling boven het minimum is mogelijk.

Vereist is een bedrijfseconomische opleiding, bij voorkeur doctoraal economie. Verder is het wenselijk dat gegadigden enige jaren praktische ervaring hebben, bijv. op een administratieve, leidinggevende post.

Aangezien voor vervulling van deze functie voorts eigenschappen vereist zijn, die niet uitsluitend door opleiding en ervaring worden bepaald, zullen kandidaten worden uitgenodigd voor een psychotechnisch onderzoek.

Sollicitatiebrieven met uitvoerige inlichtingen omtrent opleiding en praktijk-ervaring, vergezeld van een recente pasfoto, te richten aan de afdeling Personeelszaken.

**GEMEENSCHAPPELIJK ADMINISTRATIEKANTOOR
Bos- en Lommerplantsoen 1 Amsterdam W**

N.V. BANK VOOR NEDERLANDSCHE GEMEENTEN

gevestigd te 's-Gravenhage

UITGIFTE VAN

**f 100.000.000.— 5 pCt. 25-jarige Obligaties 1964
(TWEDE LENING)**

Grootte der stukken: nominaal f 1000.— en f 500.—.

Na de toewijzing kunnen desgewenst, in de plaats van obligaties, schuldregisterinschrijvingen, groot tenminste nominaal f 100.000.—, worden verkregen.

Ondergetekende bericht, dat de inschrijving op bovengenoemde uitgifte zal zijn opengesteld op

WOENSDAG 27 MEI 1964

van des voormiddags 9 tot des namiddags 4 uur

TOT DE KOERS VAN 99³/₄ pCt.

bij de kantoren te Amsterdam, Rotterdam en 's-Gravenhage, voorzover in genoemde plaatsen gevestigd, van:

Rotterdamsche Bank N.V.

De Twentsche Bank N.V.

Amsterdamsche Bank N.V.

Incasso-Bank N.V.

Lippmann, Rosenthal & Co.

R. Mees & Zonen

Nationale Handelsbank N.V.

Nederlandsche Handel-Maatschappij, N.V.

H. Oyens & Zonen N.V.

Pierson, Heldring & Pierson

Hope & Co.

alsmede **ten kantore der Vennootschap**

op de voorwaarden van het prospectus d.d. 19 mei 1964.

Prospectussen en inschrijvingsbiljetten, alsmede, in beperkte mate, de statuten en het laatste jaarverslag, zijn bij bovenstaande inschrijvingskantoren verkrijgbaar.

's-Gravenhage, 19 mei 1964.

N.V. Bank voor Nederlandsche Gemeenten.

Schakel bij vacatures voor leidende functies steeds E.-S.B. in: in vrijwel elk groot bedrijf wordt dit blad veelvuldig gelezen.

Advertentie-opdrachten te richten aan:

ADVERTENTIE-AFDELING E.-S.B., POSTBUS 42, SCHIEDAM, TELEFOON (0 10) 6 02 60

Koninklijke IJzergieterijen en Emalleerfabrieken „DE ETNA” N.V. Tramsingel 17 - Breda

Ons sterk geïntegreerd bedrijf, met meer dan 1.000 werknemers, moet voortdurend uitbreiden, mechaniseren en automatiseren.

De zich snel verbreidende toepassing van het aardgas stelt de hoogste eisen aan onze dagelijkse productie. Wij hebben een eigen pensioenfonds, eigen medische dienst en ziektekostenverzekering, een aantrekkelijke winstdelingsregeling, enz. enz.

Onze geheel gemechaniseerde administratie (I.B.M.) is van overeenkomstige betekenis.

Wij zoeken:

Een toekomstige opvolger voor onze **HOOFDBOEKHOUDER**.

Gedacht wordt aan iemand met een gevorderde accountantsopleiding die, voorzover hij daarin nog niet ervaren is, het in zich heeft om gedurende de inwerkjaren, naast de administratieve en de controller functie, o.a. de budgettering en de mechanische administratie te leren beheersen.

Uitvoerige sollicitaties, eigenhandig en niet met ballpoint geschreven, te richten aan de Directie, onder vermelding van de letters E.-S.B. in de linkerbovenhoek van de enveloppe.

U reageert op annonces in „E.-S.B.”? ★ Wilt U dat dan steeds kenbaar maken!

DE TWENTSCHE BANK N.V.

en geaffilieerde binnenlandse banken

Gecombineerde maandstaat op 30 april

	1964	1963		1964	1963
Kas, kassiers en daggeldleningen . . . f	55.345.000	f 94.734.000	Kapitaal f	61.000.000	f 60.500.000
Nederlands schatkistpapier	423.900.000	370.900.000	Reserve	52.000.000	50.000.000
Ander overheidspapier	194.929.000	158.098.000	Termijndeposito's	514.964.000	458.123.000
Wissels	32.717.000	17.762.000	Spaargelden	380.822.000	333.952.000
Bankiers in binnen- en buitenland	180.475.000	179.441.000	Crediteuren	943.669.000	849.736.000
Effecten, syndicaten en waarden	85.035.000	77.845.000	Geaccepteerde wissels	631.000	1.150.000
Prolongaties en voorschotten			Kassiers en genomen daggeldleningen	4.999.000	—
tegen effecten	72.149.000	66.567.000	Overlopende saldi en andere rekeningen	53.803.000	48.018.000
Debiteuren	952.539.000	824.255.000			
Deelnemingen (incl. voorschotten) . . .	9.799.000	6.877.000			
Gebouwen	5.000.000	5.000.000			
	<u>f 2.011.888.000</u>	<u>f 1.801.479.000</u>		<u>f 2.011.888.000</u>	<u>f 1.801.479.000</u>